

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kristýna Dopitová

**Diplomatická ochrana a její poskytování
v mezinárodním právu**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Vladimír Balaš, CSc.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 06. 03. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 123109 znaků včetně mezer.

Kristýna Dopitová

V Praze dne 6. března 2022

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala panu doc. JUDr. Balašovi, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi věnoval při zpracování tématu diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Diplomatická ochrana.....	3
1.1. Pojem diplomatická ochrana.....	3
1.1.1. Uvážení státu vykonávat diplomatickou ochranu	4
1.1.2. Doktrína čistých rukou.....	5
1.1.3. Calvova doložka.....	5
1.2. Náležitosti pro výkon diplomatické ochrany	6
1.2.1. Státní příslušnost.....	6
1.2.2. Povinnost osoby vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky	8
1.2.3. Porušení mezinárodního práva.....	9
1.3. Historie diplomatické ochrany	10
2. Kodifikace diplomatické ochrany.....	12
2.1. Kodifikační snahy ve 20. století	12
2.2. Návrh článků o diplomatické ochraně	13
2.2.1. Postoj České republiky k Návrhu článků o diplomatické ochraně	14
2.2.2. Jednotlivé články Návrhu článků o diplomatické ochraně	15
3. Diplomatická ochrana ve vztahu k jednotlivcům bez státního občanství.....	16
3.1. Historický vývoj nedobrovolného pozbytí státního občanství	18
3.1.1. Odnětí státního občanství Bělogvardějcům	19
3.1.2. Odnětí státního občanství občanům židovského původu.....	20
3.1.3. Odnětí státního občanství na území Československa	20
3.1.4. Pozbytí státního občanství při nabytí druhého státního občanství.....	21
3.2. Snahy o ochranu lidí bez státní příslušnosti v mezinárodním právu	22
3.2.1. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.....	22
3.2.2. Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti.....	23
3.2.3. Úmluva o omezení případů bezdomovectví	24
3.2.4. Návrh článků o diplomatické ochraně	24
3.2.5. Kampaň #IBelong	25
3.2.6. Snahy Evropské unie.....	26
3.2.7. Ostatní zásadní mezinárodní smlouvy o ochraně osob bez státní příslušnosti	27
3.3. Poskytnutí diplomatické ochrany jednotlivcům bez státní příslušnosti.....	28
4. Diplomatická ochrana ve vztahu k jednotlivcům s několikerým státním občanstvím	29
4.1. Pojem dvojího státního občanství.....	29
4.1.1. Příčiny vzniku několikeré státní příslušnosti	29

4.2. Problematické aspekty několikeré státní příslušnosti	30
4.3. Vývoj pojetí několikerého státního občanství	31
4.3.1. Několikeré státní občanství na území České republiky	34
4.4. Poskytnutí diplomatické ochrany jednotlivcům s dvojím státním občanstvím	36
4.4.1. Efektivita pouta mezi státem a občanem	37
4.4.2. Výkon diplomatické ochrany proti druhému státu bipolity	38
5. Význam diplomatické ochrany v současnosti	39
5.1. Alternativy k diplomatické ochraně.....	39
5.1.1. Mezinárodní kolektivní smlouvy o vyrovnání peněžních nároků.....	40
5.1.2. Dohody o ochraně investic.....	41
5.1.3. Ochrana lidských práv	42
5.2. Relevance diplomatické ochrany	43
Závěr.....	46
Seznam zkratk	48
Seznam použitých zdrojů	49
Název diplomové práce, abstrakt a 3 klíčová slova v českém jazyce	56
Název diplomové práce, abstrakt a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	57

Úvod

Diplomatická ochrana je právní institut, který se řadí do mezinárodního práva. Jedná se o ochranu fyzické nebo právnické osoby domovským státem, který převezme nároky a následně je vymáhá vůči jinému státu. Domovský stát má právo, nikoli povinnost, diplomatickou ochranu poskytnout.

Diplomatická ochrana ve formálním smyslu, který je uvedený výše, bude tématem vlastní práce. Avšak slovní spojení diplomatická ochrana má i neformální význam, který se používá k označení neformální pomoci poskytované diplomatickými misemi a konzulárními úřady svým státním příslušníkům. Na neformální význam se zaměřují Vídeňské úmluvy o diplomatických a konzulárních stycích z roku 1961, respektive 1963.

Diplomová práce se bude zabývat diplomatickou ochranou ve vztahu k jednotlivci a jeho státoobčanskému poutu, které nemusí existovat nebo jich může být několik. Ačkoliv lze diplomatickou ochranu poskytnout také právnické osobě, budu se v diplomové práci převážně zabývat poskytnutím diplomatické ochrany fyzické osobě. Problematice diplomatické ochrany se diplomová práce věnuje v historickém i současném kontextu. Diplomová práce se dělí do pěti na sebe navazujících kapitol. Dílčí kapitoly jsou dále členěny na podkapitoly v souvislosti se zkoumanou problematikou.

První kapitola je věnovaná pojmu diplomatické ochrany včetně náležitostí, které je třeba splnit k potencionálnímu výkonu diplomatické ochrany, a rozebrání jejích charakteristických principů. V druhé podkapitole se věnuji jejímu vývoji.

Snahy o kodifikaci diplomatické ochrany probíhající od 20. století jsou zkoumány ve druhé kapitole. Zejména budu věnovat pozornost Návrhu článků o diplomatické ochraně z roku 2006.

Ve třetí kapitole diplomové práce se zaměřím na diplomatickou ochranu ve vztahu k jednotlivci bez státní příslušnosti (apatridovi). Zda je možné dosáhnout výkonu diplomatické ochrany, popřípadě za jakých podmínek, pokud charakteristický znak státní příslušnosti chybí. Současně budu zkoumat možné alternativní typy ochrany a příčiny vzniku apatridismu.

Čtvrtá kapitola, která je společně se třetí kapitolou jádrem mé práce, obsahuje popis vztahu diplomatické ochrany k jednotlivci s několikerým státním občanstvím. Podobně jako v předchozí kapitole budu svou pozornost věnovat příčinám vzniku více státních příslušností, vývoji postoje států k případům bipolitismu a v jakých případech je a není možné poskytnout diplomatickou ochranu jednotlivci s několikerým státním občanstvím.

V páté kapitole se zaměřím na postavení diplomatické ochrany v současném světě a budu se snažit odpovědět na otázku, zda diplomatická ochrana je v roce 2022 stále relevantním právním institutem. Zvláštní pozornost budu věnovat také alternativním způsobům nárokování reparační v mezinárodním právu.

Závěrem shrnu své poznatky a názory na diplomatickou ochranu a její postavení v současném mezinárodním právu, zejména pro jednotlivce, kteří nemají právě jedno státní občanství.

Cílem diplomové práce je rozbor právního institutu diplomatické ochrany a kritické zhodnocení její pozice v kontextu mezinárodního práva ve vztahu k fyzickým osobám. Převládající používané metody jsou metoda analytická, metoda komparativní, metoda syntézy, metoda deskriptivní a metoda analogie. V diplomové práci mezi nejčastěji užitými zdroji zaměřenými na diplomatickou ochranu budou knižní publikace, odborné články českých i zahraničních autorů, judikatura a právní předpisy. Seznam použitých zdrojů je uvedený na konci práce.

1. Diplomatická ochrana

Diplomatická ochrana se skládá z primárních a sekundárních pravidel. Primární pravidla upravují standardy, jejichž dodržování se od států očekává při zacházení s cizinci a jejich vlastnictvím. Porušení primárních pravidel má za následek odpovědnost tohoto státu. Sekundární pravidla stanovují dále rozebírané podmínky, které musí být splněny pro podání žádosti o poskytnutí diplomatické ochrany.¹

1.1. Pojem diplomatická ochrana

Švýcarský právník Emmerich de Vattel byl první, který vymezil princip diplomatické ochrany ve své knize *Právo národů*² vydané v roce 1758. Zde uvádí následující: „*Kdokoli poškozujíc státního občana, nepřímou poškozujíc i stát, který má povinnost chránit svého občana. Suverénní stát, jehož je poškozován občanem, by měl odčinit poškozující jednání, potrestat agresora a, pokud je to možné, donutit agresora k plné reparaci; jinak se poškozovanému nedostane hlavního cíle civilizované společnosti – ochrany.*“³ Pojetí diplomatické ochrany podle Vattela později sdíleli i judikáty ve věci *Mavrommatis Palestine Concessions* (Řecko v. Velká Británie) a *Nottebohm* (Lichtenštejnsko v. Guatemala)⁴, kdy MSD uvedl, že „*diplomatická ochrana a ochrana prostřednictvím mezinárodních soudních řízení představují opatření na obranu práv státu.*“⁵ V dnešní době je přístup Vattela k diplomatické ochraně označován jako tradiční z důvodu jeho vázanosti na stát a jeho občany, který je dnes mimojiné díky Návrhu článků o diplomatické ochraně z roku 2006 překonán zařazením možnosti diplomatické ochrany osob bez státní příslušnosti.

Koncept diplomatické ochrany odkazuje na právo a schopnost státu uplatnit nárok jménem svých občanů. V případě, že by občanovi ublížil jiný než jejich vlastní stát, může být ochrana zajištěná pouze prostřednictvím fikce⁶, že poškození občana je poškozením státu. Možnost státu vykonávat diplomatickou ochranu byla tradičně považována za základní nástroj ochrany práv, majetku a ekonomických zdrojů svých občanů.

¹ DUGARD John, Diplomatic Protection, June 2021, In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 15. 12. 2021] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1028>

² V originále *Le Droit des gens: Principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des Nations et des Souverains*

³ VATTEL, Emmerich de, Of the Concern a Nation may have in the Actions of her Citizens, *The Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and Sovereigns*, 1758, Book II, Chapter VI, str. 161, §71

⁴ Někteří odborníci rozhodnutí MSD kritizovali z obavy ospravedlnění jednání států, kdy budou odmítat poskytnout diplomatickou ochranu z důvodu absence sociálního prvku trvalého svazku.

⁵ *Nottebohm Case (second phase)*, Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports. 1955, p. 4

⁶ Že se jedná o fikci je rozpoznáno i v komentáři k článku 1 v Návrhu článků o diplomatické ochraně.

Diplomatická ochrana může mít několik forem, jakými jsou vyjednávání, mediace, smírčí řízení (včetně smírčí komise), arbitráže nebo soudní rozhodnutí. U všech uvedených má stát, na kterém se nárokuje reparace, souhlasit se zvolenou formou nebo alespoň přistoupit ke kompromisu, že spor rozhodne nezávislý třetí. Pokud by stát výkon diplomatické ochrany jemu adresovaný musel přijmout, znamenalo by to, že poskytnutí diplomatické ochrany je subjektivním právem, což není pravdou. Jestliže nárokujícímu státu byla odmítnuta počáteční diplomatická nota, má k dispozici jen retorzní prostředky, které mohou vést ke zvýšení napětí až k ozbrojenému násilí mezi státy. Z tohoto důvodu je vhodné dojít ke kompromisu a věc předat k arbitrážnímu nebo soudnímu rozhodnutí, ať už ad hoc vytvořeným nebo stálým arbitrážím či soudům. Vynesením rozhodnutí se diplomatická ochrana stává ochranou právní, kdy zainteresované státy mají povinnost splnit obsah konkrétního judikátu.⁷

Nárokující stát si po celou dobu ponechává kontrolu nad věcí a může se vymáhání nároku kdykoli vzdát. V případě, že se jedná o peněžní reparaci, je nárokováná částka většinou jednorázově hrazena státu vykonávajícímu diplomatickou ochranu, který ji poté má převést⁸ na poškozeného občana.⁹

1.1.1. Uvážení státu vykonávat diplomatickou ochranu

Výkon diplomatické ochrany není pro státy povinný ani závazný. Rozhodujícím faktorem je uvážení státu, zda v konkrétním případě diplomatickou ochranu vykoná či nikoli. Avšak vnitrostátní právní předpis může stát zavázat k výkonu diplomatické ochrany jménem svého občana, ale mezinárodní právo neobsahuje takto stanovenou povinnost.¹⁰

Pojetí výkonu jako práva státu vnímá i MSD ve svém rozhodnutí sporu Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgie v. Španělsko),¹¹ ve kterém stanovil, že „v rámci limitů mezinárodního práva může stát vykonat diplomatickou ochranu jakoukoli formou a do míry, kterou shledá vhodnou. Pokud bude fyzická nebo právnická osoba názoru, že poskytnutá ochrana není adekvátní, nemá možnost nápravy v mezinárodním právu. ... Na stát musí být pohlíženo jako na jediného rozhodce, zda diplomatická ochrana bude poskytnutá, do

⁷ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 247 – 248

⁸ Jedná se pouze o doporučení, neboť je na vůli státu, zda finanční prostředky na poškozeného převede. Tato fáze je v gesci vnitrostátního práva.

⁹ ARZT Donna E., *The Right to Compensation: Basic Principles Under International Law*, 1999 [online], [citováno 17. 12. 2021] Dostupné na: <http://prn.mcgill.ca/research/papers/artz4.htm>

¹⁰ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 48 – 51 [online], [citováno 17. 12. 2021] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

¹¹ Závěrečný rozsudek ve věci byl vydán 5. února 1970.

jaké míry a kdy její poskytování skončí. ¹² Dalším argumentem pro uvážení státu pro poskytnutí diplomatické ochrany je i skutečnost, že kanadská vláda upustila od výkonu diplomatické ochrany, kdy není její právo poskytnout v budoucnosti diplomatickou ochranu společnosti Barcelona Traction dotčeno.¹³

1.1.2. Doktrína čistých rukou

Doktrína čistých rukou (*mains propres*) existuje za účelem zamezit podání žaloby v určité fázi řízení, pokud žaloba bude vyplývat z úmyslného protiprávního jednání žalobce nebo s takovým jednáním bude souviset. Podstatou doktríny čistých rukou v kontextu diplomatické ochrany, neboť se vztahuje i na ostatní odvětví práva¹⁴ včetně její významné role v právu ekvity,¹⁵ je zabránění státu vykonat diplomatickou ochranu svého občana, kterému byla způsobena škoda následkem vlastního protiprávního jednání.

Teorie čistých rukou není absolutní, ale je možné ji přizpůsobit. Hranici flexibility představuje přechod její aplikace od podpory spravedlnosti k přispívání k nespravedlnosti. Dále zůstává neurčitý závěr, jestli doktrína aplikovaná v konkrétních mezinárodních sporech povede k zamítnutí či bude fungovat jako zdroj zmírnění protiprávního jednání.¹⁶

1.1.3. Calvova doložka

V ojedinělých případech¹⁷ se jako náležitost poskytnutí diplomatické ochrany uvádí i předpoklad projeveného zájmu ze strany soukromé osoby na jejím poskytnutí státem, se kterým tuto osobu váže státní příslušnost. Příčinou nesdílení tohoto názoru širším okruhem odborníků je fakt, že jednotlivci dle mezinárodního práva nenáleží právo na diplomatickou ochranu a nemůže se ho tedy ani vzdát. Ujednání, ve kterých se jednotlivci vzdávají práva na diplomatickou

¹² Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I.C.J. Reports 1970, p. 3

¹³ Ibid.

¹⁴ Rozsudek, kde se teorie čistých rukou aplikovala, byl ve věci 847 So. 2d 371 (2002) Holy Family Catholic School et al. v. Charles W. Boley vyhlášený Court of Civil Appeals of Alabama 5. dubna 2002 [online], [citováno 3. 1. 2022] Dostupné na: <https://law.justia.com/cases/alabama/court-of-appeals-civil/2002/2010040-0.html>

¹⁵ ANENSON T. Leigh, Announcing the 'Clean Hands' Doctrine, October 3 2017, *UC Davis Law Review*, Vol. 51, No. 5, Forthcoming, str. 10 [online] [citováno 3. 1. 2022] Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3047435>

¹⁶ AMERASINGHE Chittharanjan Felix, *Diplomatic Protection*, 2008, str. 191

¹⁷ Obecně není tento názor rozšířený.

ochranu, se nazývají Calvova doložka.¹⁸ Jelikož jednotlivec nemůže omezit právo státu na možný výkon diplomatické ochrany, jsou ujednání Calvovy doložky neplatná.¹⁹

Calvovu doložku poprvé popsal Carlos Calvo²⁰ ve své knize *International Law of Europe and America* vydané v roce 1868, ve které stanovil mezinárodní pravidla pro odškodnění a státy uplatňovanou autoritu vůči cizincům v mezinárodních sporech. Pokud cizinec podepíše smlouvu obsahující Calvovu doložku, souhlasí s užitím pouze jurisdikce určitého státu, tedy se vzdává práva na diplomatickou ochranu a dostává se do postavení občana konkrétního nejčastěji latinskoamerického státu. Calvova doložka nabyla postavení regionálního obyčeje na území Jižní Ameriky. V roce 1902 doložku dále formuloval argentinský ministr zahraničí Luis Mara Drago (Dragova doktrína).²¹

Calvova doložka vznikala v historickém kontextu občanských nepokojů a revolucí na přelomu 19. a 20. století v Jižní Americe, během nichž občanům Spojených států amerických a evropských států vznikala velká škoda. V případě odmítnutí hostitelským státem převzít odpovědnost za způsobenou škodu, požadovali cizinci od svého státu ochranu spočívající v převzetí nároku a požadování náhrady na mezinárodní úrovni.²²

V dnešní době článek 14 Návrhu článků o diplomatické ochraně nebere na vědomí Calvovu doložku²³, kterou je obtížné zasadit do mezinárodního práva, pokud má být vykládána jako úplné zřeknutí se mezinárodní ochrany ve vztahu k žalobě hostitelského státu, jež představuje mezinárodně protiprávní jednání, nebo pokud se poškození cizince přímo týkalo jeho domovského státu.²⁴

1.2. Náležitosti pro výkon diplomatické ochrany

1.2.1. Státní příslušnost

Státní příslušnost neboli občanství je trvalý právní svazek mezi jednotlivcem a určitým státem. Obsahem občanství jsou práva a závazky, kdy dle některých odborníků nemá být státní

¹⁸ Calvo clause nebo Calvo doctrine.

¹⁹ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 253

²⁰ Carlos Calvo (1824 – 1906) byl argentinským právníkem a diplomatem.

²¹ Britannica, The Editors of Encyclopaedia Britannica, Calvo Doctrine, *Encyclopaedia Britannica*, 27 Aug. 2007 [online], [citováno 20. 12. 2021], Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/Calvo-Doctrine>

²² AMERASINGHE Chittharanjan Felix, *Diplomatic Protection*, 2008, str. 191

²³ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 74 [online], [citováno 10. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

²⁴ UNRIAA, *North American Dredging Company of Texas (U.S.A.) v. United Mexican States*, ze dne 31. března 1926, Vol. IV, str. 26

příslušnost navázaná na práva a povinnosti, neboť se jedná pouze o právní termín. Ačkoliv práva a povinnosti spojované se státní příslušnosti jsou nadále důležitá a jejich zajištění je nutné. K jejich zajištění by však měl existovat nový institut.²⁵

Obsah občanství je upravován vnitrostátně společně s podmínkami nabytí a pozbytí státní příslušnosti. Výjimkou zásahu mezinárodního práva do vnitrostátní úpravy občanství lze nalézt v konkrétních mezinárodních smlouvách omezujících případy apatridismu, zejména apatridismu dětí.

Na rozdíl od vnitrostátního pojetí státní příslušnosti chápe ji mezinárodní právo jako předmětné trvalé připoutání jednotlivce ke státu. Důkazem je časté užití slovního spojení *genuine link*.²⁶

Nabytí státní příslušnosti se uskuteční ve většině případů narozením člověka podle dvou hlavních zásad *ius soli*²⁷ (rozhodující je, kde se dítě narodí) a *ius sanguinis*²⁸ (rozhodující je státní příslušnost rodičů). Aby nedocházelo k nepříznivým dopadům užití pouze jedné z uvedených zásad, některé státy používají smíšený systém.²⁹ Mimo narození lze státní občanství České republiky nabýt i určením otcovství, osvojením, nalezením na území České republiky, udělením, prohlášením nebo v souvislosti se svěřením do náhradní péče.³⁰

Přelomovým judikátem zabývajícím se nutné existence právního svazku mezi jednotlivcem a státem (občanství) byl *Panevezys – Saldutiskis Railway* (Estonsko v. Litva). SDMS uvedl, že „*pouto státní příslušnosti mezi státem a jednotlivcem uděluje státu právo poskytnout diplomatickou ochranu.*“³¹ Bez tohoto svazku nemá stát aktivní legitimaci pro nárokování náhrady vůči jinému státu. Absence státní příslušnosti znamená neuplatnění fikce, že poškození občana je poškozením státu, na kterou je zvláště velký důraz kladen v tradičním přístupu.

Nedostatek v potřebném svazku mezi státem a jednotlivcem v tradičním pohledu na diplomatickou ochranu se už v roce 1949 snažil zhojit MSD v poradním posudku *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, kde stanovuje, že „*v určitých případech může být ochrana vykonána státem jménem jednotlivců, kteří nemají jeho státní příslušnost.*“³²

²⁵ IRVING Helen, Citizenship, Statehood, and Allegiance, In: BROWN Nicholas (ed), CARDINAL Linda (ed), *Managing Diversity*, 2007, str. 38 – 39 [online], [citováno 16. 12. 2021] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1ckpcm2.5>

²⁶ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 215 – 216

²⁷ Zásada *ius soli* se užívá ve většině států Severní, Střední a Jižní Ameriky.

²⁸ Zásada *ius sanguinis* se užívala v Německu mezi lety 1913 – 1999.

²⁹ Mezi státy užívající smíšený systém se řadí i Česká republika.

³⁰ § 3 zákona č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky

³¹ *Panevezys-Saldutiskis Railway* (Est. v. Lith.), 1938 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 76 (Feb. 28)

³² *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949, p. 174, str. 11

1.2.2. Povinnost osoby vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky

Povinnost poškozené soukromé osoby vyčerpat všechny dosažitelné vnitrostátní opravné prostředky musí být splněná před požádáním domovského státu o poskytnutí diplomatické ochrany. V praxi tento požadavek znamená, že výkon diplomatické ochrany je možný pouze v případě, že poškozená osoba nedosáhla odškodnění prostřednictvím vnitrostátního práva.³³

Zařazení povinnosti vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky do obecně platného obyčejového práva stvrdil MSD v rozhodnutí věci *Interhandel* (Švýcarsko v. Spojené státy americké)³⁴ a dále se k tomuto názoru přiklonil i v rozsudku sporu *Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI)* (Spojené státy americké v. Itálie).³⁵

Výjimku z aplikace tvoří omezení soudu nebo arbitrá v přezkumu splnění stanovené v kompromisu států o předání rozhodnutí sporu nezávislému třetímu. Článek 15 Návrhu článků o diplomatické ochraně stanovuje pět situací, kdy není třeba splnit povinnost vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky. Jsou jimi případy, kdy:

- (a) „*neexistují žádné přiměřeně dostupné vnitrostátní opravné prostředky, které by poskytly účinnou nápravu, nebo vnitrostátní prostředky neposkytují přiměřenou možnost nápravy;*
- (b) *v řízeních o nápravě dochází k nepřiměřenému zpoždění, které lze přičíst údajně odpovědnému státu;*
- (c) *mezi poškozenou osobou a údajně odpovědným státem neexistuje ke dni poškození žádné relevantní spojení;*
- (d) *poškozená osoba je zjevně vyloučena z vnitrostátních opravných prostředků; nebo*
- (e) *údajně odpovědný stát upustil od požadavku vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků.*“³⁶

Ačkoliv je tato povinnost považována za obyčejové právo, je zanesená do Návrhu článků o diplomatické ochraně. V článku 14 odst. 2 Návrhu je stanoveno, že vnitrostátními prostředky jsou myšleny právní nástroje státu, odpovědného za způsobení škody, dosažitelné poškozenou osobou, ať se jedná o prostředky soudní nebo správní, řádné nebo mimořádné. Poškozený cizinec

³³ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 256

³⁴ *Interhandel Case*, Judgment of March 21st, 1959: I.C.J. Reports 1959, p. 6, str. 27

³⁵ *Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI)*, Judgment, I.C.J. Reports 1989, p. 15, str. 42

³⁶ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 76 – 77 [online], [citováno 10. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

má povinnost vyčerpat pouze takové správní opravné prostředky, které mohou vést k závaznému rozhodnutí. Není po něm požadováno, aby se obrátil na exekutivu se žádostí o úlevu při výkonu její diskreční pravomoci.³⁷ Vnitrostátní opravné prostředky musí být poškozenému cizinci formálně i reálně dostupné. Stát nemůže poškozenému cizinci zabránit v přístupu k opravným prostředkům nebo mu například nepřiměřeně zkrátit lhůtu k podání návrhu.

Při vnitrostátních řízeních se po poškozeném vyžaduje skutečný zájem na sjednání nápravy v této fázi,³⁸ tedy nemůže sám sebe sabotovat. Poškozený cizinec musí ve vnitrostátních řízeních vznést základní argumenty, které hodlá použít v mezinárodním soudním nebo arbitrážním řízení. Ve sporu *Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI)* (Spojené státy americké v. Itálie) senát MSD uvedl, že „*k tomu, aby byl mezinárodní nárok přípustný, postačí, aby podstata nároku byla předložena příslušným soudům a byla řešena, kam až to vnitrostátní právo a jeho postupy umožňují, ale bezúspěšně.*“³⁹ Takto vyslovený test je více preferovaný oproti striktnějšímu testu stanovenému arbitráží sporu *Finských lodí během války* (Finsko v. Velká Británie), který tvrdí, že „*všechna skutková tvrzení a právní návrhy předkládané žalující vládou ... musela být vyšetřena a rozsouzena obecnými soudy.*“⁴⁰

1.2.3. Porušení mezinárodního práva

Aby mohl stát poskytnout diplomatickou ochranu, musí žalující stát nejprve prokázat, že žalovaný stát porušil primární pravidlo mezinárodního práva týkajícího se zacházení s cizinci. Porušením mezinárodního minimálního standardu vůči jednotlivci je například odepření práva na spravedlivý proces, uvěznění bez soudního řízení, mučení, nehumánní zacházení⁴¹ a diskriminace z rasových důvodů.⁴²

³⁷ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 72 [online], [citováno 10. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

³⁸ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 257 – 258

³⁹ *Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI)*, Judgment, I.C.J. Reports 1989, p. 15, str. 46

⁴⁰ UNRIAA, Claim of Finnish shipowners against Great Britain in respect of the use of certain Finnish vessels during the war (Finland, Great Britain), Vol. III, pp. 1479 – 1550, str. 1502

⁴¹ UNRIAA, Harry Roberts (U.S.A.) v. United Mexican States, ze dne 2. listopadu 1926, Vol. IV, pp. 77 – 81

⁴² DUGARD John, Diplomatic Protection, June 2021, In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 15. 12. 2021] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1028>

Mezinárodní minimální standard s ohledem na zacházení s vlastnictvím cizinců je méně konkretizován. Jedná se zejména o diskriminační nebo svévolné vyvlastnění a znárodnění nebo konfiskaci bez přiměřené náhrady.⁴³

V arbitrážním rozhodnutí sporu *L. F. H. Neer and Pauline Neer (U.S.A.) v. United Mexican States* bylo stanoveno, že „*zacházení s cizincem, aby se vytvořilo porušení mezinárodního práva, by mělo odpovídat závažnému pochybení, zlé víře, úmyslnému zanedbání povinností nebo nedostatečnému vládnímu opatření tak těžkého, že by každý rozumný a objektivní člověk snadno poznal nedostatek. Odkud nedostatek pramení, není podstatné.*“⁴⁴

1.3. Historie diplomatické ochrany

Jedním z počátků ve vývoji diplomatické ochrany prostřednictvím mezinárodních smluv je Jayova úmluva⁴⁵ uzavřená 19. listopadu 1794 mezi Velkou Británií a Spojenými státy americkými, tedy v době po Americké válce za nezávislost. Tato úmluva získala své pojmenování po prvním předsedovi Nejvyššího soudu Spojených států amerických Johnu Jayovi, který ji vyjednal. Jayova úmluva ve svém článku VII upravuje právo amerických občanů, kterým v zahraničí byla způsobena újma, obrátit se na komisi 5 arbitrů v Londýně, aby se domohly svých práv a náležité kompenzace.⁴⁶ Jayova úmluva je také uznávaná jako počátek moderních mezinárodních arbitráží. Mezinárodní soudní orgány od této úmluvy rozhodují na základě většiny hlasů, určují vlastní jurisdikci a ujednávají mezinárodní spory na základě mezinárodního práva.⁴⁷

Prvním z příkladů aplikace diplomatické ochrany začal o Velikonoční neděli 1847, kdy v rámci antisemitistických výtržností v Aténách byl vypálen dům obchodníka židovského původu Davida Pacifica (známého jako Don Pacifico), zatímco místní policie tomuto jednání pouze přihlížela. Don Pacifico byl britským občanem, jelikož se narodil na území Gibraltaru, ačkoliv jeho rodiče byli španělé. Za svého života působil jako konzul Portugalska v Maroku a

⁴³ Federal Department of Foreign Affairs FDFA, *Conditions for diplomatic protection*, 26. ledna 2022 [online], [citováno 25. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/international-law/respect-promotion/diplomatic-consular-protection/conditions-diplomatic-protection.html>

⁴⁴ UNRIIAA, *L. F. H. Neer and Pauline Neer (U.S.A.) v. United Mexican States*, ze dne 15. října 1926, Vol. IV, pp. 60 – 66

⁴⁵ V originále *Treaty of Amity Commerce and Navigation, between His Britannic Majesty; and The United States of America*

⁴⁶ *Jay's Treaty: Primary Documents in American History*, Library of Congress [online] str. 121, [citováno 27.12.2021] Dostupné na: <https://guides.loc.gov/jays-treaty>

⁴⁷ SCHWARZENBERGER Georg, *Present Day Relevance of the Jay Treaty Arbitrations*, 53 *Notre Dame Law Review* (1978) str. 715-716 [online], [citováno 27. 12. 2021] Dostupné na: <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol53/iss4/3>

v Řecku. Jeho pokusy o získání kompenzace od řecké vlády byly marné až do roku 1850, kdy britský ministr zahraničí Lord Palmerston na jeho podporu vyslal námořní flotilu k blokadě Řecka. V důsledku blokády byla zřízena komise, která Velké Británii přiznala £ 4.000 jako kompenzaci.⁴⁸

Poskytování ochrany státem v případě poškození jeho státního příslušníka v zahraničí se dostal do popředí jednak mezi státy Západní Evropy a Spojených států amerických, tak i mezi státy Jižní Ameriky na přelomu 19. a 20. století. Občané vyspělých zemí využívali státy Jižní Ameriky pro jejich přírodní zdroje a účastnili se na jejich průmyslovém rozvoji. Svým jednáním se často dostávali do sporné situace s nestabilními vládami o osobní či vlastnická práva. Poškození občané se poté obraceli na své státy a žádali ochranu prostřednictvím arbitráží nebo použitím síly. Tento přístup vůči státům Jižní Ameriky měl za následek špatnou reputaci diplomatické ochrany mezi rozvojovými zeměmi. Činností arbitráží ovšem vznikla rozsáhlá judikatura zabývající se diplomatickou ochranou a jejím poskytováním.⁴⁹

Potvrzením podstaty diplomatické ochrany se stalo rozhodnutí Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti⁵⁰ ve sporu *Mavrommatis Palestine Concessions* (Řecko v. Velká Británie), kde řekl: „*stát tím, že převezme nároky jednoho ze svých subjektů a uchýlí se k diplomatickým krokům nebo zahájí jeho jménem mezinárodní soudní řízení, ve skutečnosti uplatňuje svá vlastní práva – své právo zajistit, jménem svých subjektů, respektování pravidel mezinárodního práva.*“⁵¹ V době vydání rozsudku totiž stát plnil vůdčí úlohu v mezinárodním právu.⁵² Zároveň neexistovali prostředky ochrany pro získání odškodnění za způsobené poškození.

V meziválečném období proběhly pokusy o kodifikaci odvětví práva zabývajícím se zacházením s cizinci a principů diplomatické ochrany. Nejvýznamnější byla kodifikační konference v Haagu v roce 1930, jejíž snahy ke kodifikaci nevedly ke globálně uznávaným výsledkům. Ačkoliv kodifikační konference v Haagu přijala Úmluvu o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství společně s jejími třemi protokoly, byla ratifikována jen 19 z 27 podpisujících států.⁵³ Po druhé světové válce se vytvořily dva významné, souběžné proudy k

⁴⁸ Britannica, The Editors of Encyclopaedia, Don Pacifico Affair, [online], [citováno 22.12.2021] Dostupné na: <https://www.britannica.com/event/Don-Pacifico-affair>

⁴⁹ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013, str. 1 [online], [citováno 2.1.2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁵⁰ Dnes se jedná o Mezinárodní soudní dvůr.

⁵¹ *Mavrommatis Palestine Concessions* (Greece v. U.K.), 1924 P.C.I.J. (ser. B) No. 3 (Aug. 30)

⁵² VICUÑA Francisco Orrego, Changing Approaches to the Nationality of Claims in the Context of Diplomatic Protection and International Dispute Settlement, *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*, Vol. 15, Issue 2, Fall 2000, str. 340 – 361

⁵³ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 222

diplomatické ochraně. Prvním je Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany jiných států z 18. března 1965 a dále nesčetné množství bilaterálních investičních smluv usnadňujících ochranu zahraničních investic. Druhým jsou smlouvy o lidských právech jednotlivců, která mohou být uplatňována nejen proti vlastnímu státu, ale i proti ostatním státům bez zásahu vlastního státu, což vedlo k názoru nadbytečnosti diplomatické ochrany.⁵⁴

2. Kodifikace diplomatické ochrany

2.1. Kodifikační snahy ve 20. století

Prvním významným pokusem o kodifikaci byla již výše zmíněná kodifikační konference v Haagu v roce 1930.

Kodifikace určitého odvětví práva je složitá, pokud není na toto téma obsáhlá judikatura. To však nelze říct o stavu diplomatické ochrany v době, kdy Komise OSN pro mezinárodní právo zahájila práci na kodifikaci diplomatické ochrany, protože už existovala rozsáhlá historie judikatury, podpořená mezinárodními smlouvami, odbornými texty a předešlými pokusy o kodifikaci. Dle dostupných podkladů bylo toto odvětví nejvíce stvořené pro kodifikaci v historii Komise OSN pro mezinárodní právo.⁵⁵

V roce 1956 byl Francisco V. García-Amador⁵⁶ jmenován zvláštním zpravodajem OSN s úkolem vypracovat zprávu o odpovědnosti států. García-Amador se především zabýval pravidly odpovědnosti států za škodu způsobenou cizinci na jeho vlastnictví, které byly kontroverzní a nedokázaly zajistit konsenzus.

Po neúspěšném pokusu o kodifikaci byl jmenován zvláštním zpravodajem OSN Roberto Ago,⁵⁷ který se zaměřil na sekundární pravidla odpovědnosti států, namísto zkoumání primárních pravidel popisujících jednání nebo opominutí, jež dávají za vznik odpovědnosti. Středem Agovi pozornosti se stal rámec odpovědnosti států zahrnující přičítání jednání státu, dovolání se jeho odpovědnosti a následky protiprávního jednání státu. Posun v předložení návrhu článků byl zvláště pomalý, a proto teprve v roce 1996⁵⁸ byl soubor návrhu článků předložen k prvnímu čtení.

⁵⁴ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013 [online] str. 1, [citováno 2.1.2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Francisco V. García-Amador byl zvláštním zpravodajem v letech 1956 – 1961.

⁵⁷ Roberto Ago byl zvláštním zpravodajem v letech 1969 – 1972 a 1976 – 1980.

⁵⁸ Na 48. schůzi v roce 1996 ILC dokončila první čtení části druhé a třetí návrhu článků.

Valné shromáždění OSN v roce 1996 přizvalo ILC ke zvážení problematiky diplomatické ochrany a v roce 1997 byl prvním zvláštním zpravodajem na toto téma jmenován Mohamed Bennouna⁵⁹, který však rezignoval o rok později.⁶⁰

V roce 2001, kdy byl zvláštním zpravodajem James Crawford,⁶¹ ILC přijala soubor návrhů článků ve druhém čtení, z nichž pouze jedno ustanovení se přímo zabývá diplomatickou ochranou. Článek 44 upravil přípustnost nároku za předpokladu splnění pravidel upravujících státní příslušnost a vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků. Dále se návrh nesnaží zvážit obsah těchto pravidel.

Dalším jmenovaným zvláštním zpravodajem byl John Dugard,⁶² za jehož působnosti byl v roce 2006 přijatý soubor návrhu devatenácti článků o diplomatické ochraně.⁶³

2.2. Návrh článků o diplomatické ochraně

V roce 2006 Komise OSN pro mezinárodní právo předložila Návrh článků o diplomatické ochraně, upravující sekundární pravidla diplomatické ochrany, k odsouhlasení ve formě mezinárodní smlouvy, ale Valné shromáždění OSN váhalo nad schválením v této formě.⁶⁴ Někteří řečníci preferovali poskytnout více času na reflexi a na vývoj praxe států dle Návrhu článků o diplomatické ochraně. Mezi dalšími postoji bylo jejich ponechání jako bodu na programu Valného shromáždění, opětovné projednání v roce 2012 nebo Návrh článků o diplomatické ochraně připojit k rezoluci Valného shromáždění, čímž by se stal pouze doporučením.⁶⁵

ILC se v nedávné době přizpůsobila zdánlivým odvrácením se od kodifikací prostřednictvím jednotlivých úmluv. Namísto toho je možné sledovat nepatrnou změnu způsobu, jakým Valné shromáždění OSN odkazuje na návrhy článků ILC. Pokud byly návrhy článků

⁵⁹ International Law Commission, *Report on the work of the fifty-third session*, Chapter VII, 2001, str. 196 [online], [citováno 4. 1. 2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/ilc/reports/2001/>

⁶⁰ Mohamed Bennouna rezignoval, protože byl zvolen soudcem Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.

⁶¹ James Crawford byl zvláštním zpravodajem v letech 1998 – 2001.

⁶² John Dugard byl zvláštním zpravodajem v letech 2000 – 2006.

⁶³ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013 [online] str. 2 - 3, [citováno 2. 1. 2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁶⁴ BORDIN Fernando Lusa, Reflections of Customary International Law: The Authority of Codification Conventions and ILC Draft Articles in International Law, *The International and Comparative Law Quarterly*, July 2014, Vol. 63, No. 3, str. 542 [online], [citováno 6. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/43301622>

⁶⁵ Sixth Committee (Legal), *Diplomatic protection (agenda item 83)*, 62nd session [online], [citováno 8. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.un.org/en/ga/sixth/62/DiplProt.shtml>

přijaté Valným shromážděním OSN, vypouští se při odkazování na ně slovo „návrh“.⁶⁶ Vypuštění slova návrh proběhlo i u Návrhu článků o diplomatické ochraně.⁶⁷ Tuto praxi následně přejala mezinárodní soudy a tribunály, které projekty ILC označují jako „články“ nikoli „návrh článků“. Vypuštění slova „návrh“ je spíše symbolické, které má za cíl posílit dojem, že kodifikace konkrétního odvětví je dokončená.⁶⁸

Ačkoliv nebyl Návrh článků o diplomatické ochraně převeden do smluvní podoby, nemůže být pochyb o jejich významu. V dnešní době jsou považovány za definitivní úpravu pravidel obecného mezinárodního obyčejového práva v této oblasti.⁶⁹ Důkazem je mimojiné jejich zmínka MSD ve věci Ahmadou Sadio Diallo (Guinejská republika v. Demokratická republika Kongo).⁷⁰

2.2.1. Postoj České republiky k Návrhu článků o diplomatické ochraně

Česká republika byla jeden z 12 států,⁷¹ které podaly psané připomínky k Návrhu článků o diplomatické ochraně, v nichž se vyjádřila, že „*není nutné přijímat právně závaznou mezinárodní úmluvu na základě předloženého Návrhu a články o diplomatické ochraně v právně nezávazné formě by jako ochrana měly adekvátně sloužit účelu sjednocení pravidel a formování státní praxe.*“⁷² Zároveň by vyřčen názor, že současná forma je v určitých ohledech více užitečná než mezinárodní smlouva.

Současně Česká republika vyslovila obavy, že mezinárodní smlouvu by mohlo ratifikovat méně států, které se neztotožňují s více progresivními ustanoveními. V závěru připomínek je zdůrazněno, že Návrh článků o diplomatické ochraně by svou formou měl odpovídat Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001.⁷³ Tento názor je

⁶⁶ Tento postup byl sledován u Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001.

⁶⁷ UN General Assembly, *Diplomatic Protection: resolution / adopted by the General Assembly*, 8 January 2008, A/RES/62/67 [online], [citováno 10. 1. 2022] Dostupné na: <https://undocs.org/en/A/RES/62/67>

⁶⁸ BORDIN Fernando Lusa, Reflections of Customary International Law: The Authority of Codification Conventions and ILC Draft Articles in International Law, *The International and Comparative Law Quarterly*, July 2014, Vol. 63, No. 3, str. 557 [online], [citováno 6. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/43301622>

⁶⁹ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013 [online] str. 7, [citováno 2. 1. 2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁷⁰ Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 582, str. 37 – 38

⁷¹ Jedním z 12 států bylo Norsko, které však zastupovalo Severské státy.

⁷² UN General Assembly, *Diplomatic protection*, Report of the Secretary-General, 62nd session, Item 85, A/62/118, str. 4 [online], [citováno 10. 1. 2022] Dostupné na: <https://undocs.org/en/A/62/118>

⁷³ Ibid.

zcela logickým úsudkem, neboť obě upravované oblasti jsou si blízké a historicky sdílely přípravu obou Návrhů.

2.2.2. Jednotlivé články Návrhu článků o diplomatické ochraně

Jednotlivé články lze rozdělit do dvou skupin podle oblasti zaměření. První z nich jsou náležitosti pouta ke státu, které musí fyzická nebo právnická osoba naplnit, aby bylo možné poskytnout diplomatickou ochranu (články 3 – 13). Články zaměřující se na pouto ke státu lze dále rozdělit na články vztahující se k fyzické osobě (články 4 – 8) a k právnické osobě (články 9 – 13). Druhou skupinu představuje míra vyčerpání místních opravných prostředků před podáním žádosti o diplomatickou ochranu a výjimky z tohoto pravidla (články 14 – 15). Zbýlých 6 článků nelze podřadit pod jednu množinu.⁷⁴

Článek 1 definuje diplomatickou ochranu jako „*nástroj státu, kdy prostřednictvím diplomatického jednání nebo jiných prostředků mírového urovnání dojde k dovolání se odpovědnosti jiného státu za škodu způsobenou mezinárodně protiprávním jednáním vůči fyzické nebo právnické osobě, která je státním příslušníkem státu vykonávajícího diplomatickou ochranu s ohledem na implementaci této odpovědnosti.*“⁷⁵

Návrh článků o diplomatické ochraně se svým zněním příliš neodchyluje od zaběhlé praxe. Případy progresivnějšího postoje ILC jsou v oblasti, zda má být výkon diplomatické ochrany povinností státu, a v oblasti poskytnutí diplomatické ochrany bipolitovi vůči druhému domovskému státu.

Podnět, že stát by měl mít povinnost vykonat diplomatickou ochranu při porušení kogentního ustanovení, nezískal podporu ILC, ale několik států se v komentářích vyjádřilo pozitivně.⁷⁶ Částečně se však tento návrh v textu Návrhu článků o diplomatické ochraně projevil, protože článek 19 zaměřený na doporučenou praxi upravuje, že „*stát by měl náležitě zvážit možnost výkonu diplomatické ochrany, zejména pokud došlo k vážnému porušení.*“⁷⁷ Ustanovení článku 19 se nijak zvláště neliší od vnitrostátních úprav, ale jeho obsažení v mezinárodním právu posiluje legitimní očekávání poškozených osob. Avšak článek 2 Návrhu článků o diplomatické ochraně stanovuje, že stát má nadále právo vykonat diplomatickou ochranu. Nicméně ustanovení

⁷⁴ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013 [online] str. 1, [citováno 2. 1. 2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁷⁵ Ustanovení článku 1 Návrhu článků o diplomatické ochraně, Organizace spojených národů. 2006

⁷⁶ Je v gesci státu, zda se ve vnitrostátním právním předpisu zaváže vykonat diplomatickou ochranu.

⁷⁷ Ustanovení čl. 19 písm. a) Návrhu článků o diplomatické ochraně, 2006

článku 4 ve znění, ve kterém byl předložen k prvnímu čtení, obsahoval povinnost státu vykonat diplomatickou ochranu, pokud k poškození došlo na základě hrubého porušení kogentní normy, které je přičitatelné jinému státu.⁷⁸ Původní znění článku 4 by přineslo velkou změnu v jednom z charakteristických znaků diplomatické ochrany. Tuto úpravu však ILC odmítla z důvodu velkého progresivního posunu.⁷⁹

Přístup k diplomatické ochraně pro jednotlivce s několikerým státním občanstvím se díky ustanovení článku 7 také pozitivně vyvíjí, neboť dává možnost poskytnout diplomatickou ochranu bipolitovi proti jeho druhému domovskému státu, pokud má dominantní státní příslušnost žalujícího státu v době poškození a vyhlášení rozhodnutí. Současně se Návrh článků o diplomatické ochraně vyhraňuje vůči účelovému nabývání státního občanství (*nationality shopping*).⁸⁰

Úprava obsažená v člancích 16, 17 a 18 dává najevo, že diplomatická ochrana nemá přednost před ostatními postupy ochrany práv poškozených cizinců, mezi něž patří úmluvy o lidských právech (ustanovení článku 16), bilaterální investiční dohody (článek 17) a obyčejové mezinárodní právo umožňující státu, pod jehož vlajkou pluje loď, žádat náhradu jménem členů posádky, kteří byli zraněni v souvislosti s poškozením lodi v důsledku mezinárodně protiprávního chování (článek 18).⁸¹

3. Diplomatická ochrana ve vztahu k jednotlivcům bez státního občanství

Jednotlivec bez státní příslušnosti někdy také označovaný jako apatrida nebo apolita je v Úmluvě o právním postavení osob bez státní příslušnosti⁸² definovaný jako „osoba, kterou žádný stát podle svých právních předpisů nepovažuje za svého občana.“⁸³

⁷⁸ DUGARD John, Diplomatic Protection, A/CN.4/506 and Add. 1, First report on diplomatic protection, str. 223 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_506.pdf

⁷⁹ VERMEER-KÜNZLI Annemarieke, A Matter of Interest: Diplomatic Protection and State Responsibility Erga omnes, *The International and Comparative Law Quarterly*, July 2007, Vol. 56, No. 3, str. 561 – 562 [online], [citováno 5. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/4498089>

⁸⁰ DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 469 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

⁸¹ DUGARD John, *Articles on Diplomatic Protection*, Introductory Note, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2013 [online] str. 1, [citováno 2. 1. 2022] Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

⁸² Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti byla přijata dne 28. září 1954 v New Yorku. Dosud úmluvu přijalo 96 států.

⁸³ Sdělení č. 108/2004 Sb. m. s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti [online], [citováno 18. 12. 2021] Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2004-108>

Na začátku roku 2020 evidoval UNHCR na světě 3,9 milionu osob bez státního občanství, což je výrazné podcenění od často citované hodnoty nejméně 10 milionů jednotlivců. Ovšem i toto číslo je pouze hrubý odhad založený na velmi omezených datech.⁸⁴ V současnosti se má na území Evropské unie nacházet necelých 400 000 apatridů, avšak i zde může dojít k nepřesnostem z důvodu problematického zjišťování, zda se osoba bez státního občanství na území EU zdržuje.⁸⁵

Podle na dalších stránkách více rozebírané Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti jsou jednotlivci, kteří nezískali státní občanství automaticky ani prostřednictvím konkrétního vnitrostátního rozhodnutí, de jure osoby bez státní příslušnosti. Existuje však nespočet dalších, kteří se nemohou dovolat svých práv na státní příslušnost i k jejich ochraně, a jedná se tedy o de facto osoby bez státní příslušnosti. Ti často nejsou schopni získat doklad o své národnosti, trvalém pobytu nebo jiné dokumenty, aby splnily podmínky pro nabytí občanství. De facto osoby bez státní příslušnosti se nacházejí mimo svůj stát a z oprávněných důvodů nejsou schopni bez vlastního přičinění získat ochranu⁸⁶ svého státu. Do této ochrany spadá nejen diplomatická ochrana za účelem nápravy poškození, ale i obecná diplomatická a konzulární ochrana.⁸⁷ Důsledkem této situace může být vyloučení z jejich státu.

V Úmluvě o právním postavení osob bez státní příslušnosti nejsou de facto osoby bez státní příslušnosti zmíněné, ačkoliv obsahuje nezávazné doporučení vyzývající k soucitnému uvážení nad stejným postojem u de jure a de facto apatridů.⁸⁸

Příčinou stavu bez státní příslušnosti jednotlivce je celá řada. Patří mezi ně rozpor mezi jednotlivými vnitrostátními právními úpravami státního občanství, změny příslušnosti území, působení zákonů o manželství, správní praxe, diskriminace,⁸⁹ nedostatečná či neexistující registrace narozených dětí či ztráta, pozbytí nebo zřeknutí se státního občanství.⁹⁰ Mezi příčiny

⁸⁴ NAHMIAS Petra, *Better statistics to help end statelessness*, Jan. 2020 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.unhcr.org/blogs/better-statistics-to-help-end-statelessness/>

⁸⁵ Apatride Network [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://apatride.eu/>

⁸⁶ Částečná nebo úplná neschopnost získat ochranu státu může být způsobena odmítnutím poskytnutí ochrany nebo nemožností státu poskytnout ochranu, pokud je ve válečném stavu nebo v konkrétním státě nemá konzulát.

⁸⁷ UNHCR, *Expert Meeting – The Concept of Stateless Persons under International Law („Prato Conclusions“)*, May 2010, str. 6 [online], [citováno 11. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>

⁸⁸ BLITZ Brad K., *Statelessness, Protection and Equality*, 2009, str. 1 – 7 [online], [citováno 11. 2. 2022] Dostupné na: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/F79D20EFADE64117C12576480057404E-RCS_Sep09.pdf

⁸⁹ HELFEROVÁ Veronika, *Evropská unie v boji proti apatridismu*, [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

⁹⁰ Ochrana osob bez státní příslušnosti | Právní vakuum [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.unhcr.org/cz/106-czco-vsechno-delameochrana-osob-bez-statni-prislusnosti-html.html>

lze zařadit i porušení čl. 7 Úmluvy o právech dítěte⁹¹ stanovující mimojiné právo dítěte na státní příslušnost. Je dán zvláštní důraz napříč mezinárodními smlouvami na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.⁹² I přesto může následkem střetu právních úprav dojít k nabytí několikerého občanství narozením nebo naopak narozením osoba nezíská ani jedno státní občanství.⁹³

Mezi charakteristický projev státního občanství je právo občana vstupovat na území svého státu a žít v něm. V případě osoby bez státní příslušnosti je dopadem tohoto stavu nedosažitelnost práva vstupu, neboť žádný stát nemá povinnost ji přijmout. Nápodobně žádný stát nemá povinnost apolitovi vydat cestovní pas.⁹⁴ Mezi dopady apatridismu patří i odepření práva navštěvovat státní školy, nemožnost vykonávat určité profese určené pro občany státu, výrazně ztížený přístup k lékařské péči a systému sociálního zabezpečení. Absence státní příslušnosti postihuje i rodinný život jednotlivců, zejména komplikovaným uzavřením manželství bez potřebných dokumentů.⁹⁵ Dále osoba bez státního občanství nemůže požívat výhod, které plynou z bilaterálních či multilaterálních smluv mezi státy. Příkladem mohou být smlouvy o volném pohybu pracovníků nebo smlouvy v oblasti sociálního zabezpečení.⁹⁶

3.1. Historický vývoj nedobrovolného pozbytí státního občanství

Odnětí státního občanství proti vůli jednotlivce neboli denaturalizace je mnohými liberálními státy odmítaný nástroj k nedobrovolnému zbavení státního občanství, který často bývá odůvodňován argumentem, že státní občanství je privilegium nikoli právo a může být kdykoliv odňato.⁹⁷ Lidé nezasluhující si státní občanství dle tohoto argumentu jsou ti, kteří svým jednáním vykazují ke státu neloajalitu nebo se jedná o teroristy. Zastánci denaturalizace pojmají

⁹¹ Úmluva o právech dítěte byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku. Úmluvu dosud ratifikovalo 196 států. Jediný stát, který Úmluvu neratifikoval, jsou Spojené státy americké.

⁹² Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte [online], citováno [12. 1. 2022], Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

⁹³ Například dítě narozené na území Spojených států amerických libanonskému otci a japonské matce nabyde všechna tři státní občanství. Naopak dítě narozené na území Norského království libanonské matce a neznámému otci nenabyde ani jedno státní občanství a stane se osobou bez státní příslušnosti. HELFEROVÁ Veronika, *Evropská unie v boji proti apatridismu*, [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

⁹⁴ CAREY Jane Perry Clark, Some Aspects of Statelessness Since World War I, *The American Political Science Review*, Feb. 1946, Vol. 40, str. 113

⁹⁵ HELFEROVÁ Veronika, *Evropská unie v boji proti apatridismu*, [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

⁹⁶ Například Sdělení č. 82/2000 Sb. m. s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Smlouvy mezi Českou republikou a Chorvatskou republikou o sociálním zabezpečení přijatou 22. ledna 1999 v Praze.

⁹⁷ MACKLIN Audrey, Citizenship Revocation, the Privilege to Have Rights and the Production of the Alien, *Queen's Law Journal*, 40:1, 2014, str. 53 [online], [citováno 14. 1. 2022] Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2507786

přesvědčení, že státní občanství je znehodnocováno nezasluhujícími občany, a tedy vidí hodnotu v nedobrovolném odnětí státního občanství.⁹⁸

3.1.1. Odnětí státního občanství Bělogvardějcům

Mezi první hromadné odnětí státní příslušnosti patří skupina emigrovaných Bělogvardějců po 1. světové válce.⁹⁹ Sovětská vláda vyhlásila sérii dekretů,¹⁰⁰ kterými bylo občanství Svazu sovětských republik odňato osobám, které po listopadu 1917 opustili území sovětského Ruska a později SSSR bez souhlasu státních úřadů. Mnoho Bělogvardějců emigrovalo do států Evropy, zejména Francie, Jugoslávie, Československa, Řecka, Bulharska, Rumunska, ale i Turecka.¹⁰¹

V meziválečném období bylo velké procento apatridů ve Francii tvořeno 68 000 Bělogvardějci, většinou muži mezi 45 a 60 lety, kteří ve Francii pobývali po 20 až 25 let. Francouzské soudy původně odmítaly přijmout platnost sovětských dekretů a zacházely s Bělogvardějci jako se sovětskými občany. Po přijetí účinnosti dekretů dne 28. října 1924, se však staly osobami bez státního občanství.¹⁰²

Společnost národů na nastalou situaci reagovala přípravou několika mezinárodních smluv, mezi něž patří Ujednání týkající se vydání osobních průkazů ruským a arménským uprchlíkům¹⁰³ a Ujednání o právním postavení ruských a arménských uprchlíků.¹⁰⁴ Dle prvního ujednání byly bělogvardějským a arménským uprchlíkům vydány tzv. Nansenovy pasy,¹⁰⁵ které byly předchůdci současného uprchlického pasu.

⁹⁸ MACKLIN Audrey, A Brief History of the Brief History of Citizenship Revocation in Canada, *Manitoba Law Journal*, Vol. 44 No. 1, 2021, str. 438 [online], [citováno 14. 1. 2022] Dostupné na: <https://journals.library.ualberta.ca/themanitobalawjournal/index.php/mlj/article/view/1254>

⁹⁹ Tzv. Bílá armáda

¹⁰⁰ Dekrety byly vyhlášené 15. prosince 1921, 29. října 1924 a 13. listopadu 1925.

¹⁰¹ ABEL Paul, Denationalization, *Modern Law Review*, Vol. 6, Issue 1-2, Dec. 1942, str. 58

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ujednání týkající se vydání osobních průkazů ruským a arménským uprchlíkům bylo přijaté 12. května 1926.

¹⁰⁴ Ujednání o právním postavení ruských a arménských uprchlíků bylo přijaté 30. června 1928.

¹⁰⁵ Nansenovy pasy jsou pojmenovány po Fridtjofovi Nansenovi, který je obecně považován za otce-zakladatele mezinárodního systému ochrany a pomoci uprchlíkům.

3.1.2. Odnětí státního občanství občanům židovského původu

První cílenou denaturalizací židovské menšiny byl postup Rumunska od roku 1864 do roku 1879, která vedla k mezinárodnímu odporu a vynucení ochrany rumunských židů v Berlínské smlouvě z roku 1878.¹⁰⁶

Další vlna odnětí státního občanství proběhla v období před a během 2. světové války u lidí židovského původu, zejména v nacistickém Německu, fašistické Itálii a Rumunsku. Vláda ve Vichy na konci června 1943 vydala předpis, kterým odňala 100 000 občanů židovského původu státní občanství, pokud ho nabyly po roce 1927.¹⁰⁷ Blanketní zrušení veškeré legislativy Vichistického režimu ze dne 9. srpna 1944 ji včetně daného předpisu prohlásilo za absolutně neplatnou.¹⁰⁸

3.1.3. Odnětí státního občanství na území Československa

Dekretem č. 33/1945 Sb. prezidenta Edvarda Beneše bylo československé občanství odňato občanům hlásícím se k německé nebo maďarské národnosti. V poválečných letech více než 200 000 čechů, slovaků a příslušníků jiných slovanských národností imigrovalo na území Československa. Naopak více než 2 820 000 jedinců německé národnosti bylo vyhoštěno.¹⁰⁹

Poté, co se Komunistická strana Československá ujala v únoru 1948 moci, bylo odnětí státního občanství přijato jako možná sankce u politických zločinů, jakým bylo například bydlení v cizině po dobu delší než pět let bez platného cestovního pasu, který umožňuje držiteli bydlet v zahraničí, a účast na aktivitách, které mohou ohrozit státní zájmy. Tato ustanovení platila až do roku 1990.¹¹⁰

Po Sametové revoluci byla snaha napravit chyby bývalého režimu. Jedním z těchto kroků bylo přijetí zákona č. 92/1990 Sb., zákon České národní rady, kterým se mění zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České socialistické republiky, ve znění zákonného opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb., kterým došlo k vypuštění kontroverzního § 14a upravujícího odnětí státního občanství.¹¹¹

¹⁰⁶ SIEGELBERG Mira L., *Statelessness: A Modern History*, 2019, str. 33

¹⁰⁷ CAREY Jane Perry Clark, Some Aspects of Statelessness Since World War I, *The American Political Science Review*, Feb. 1946, Vol. 40, str. 118

¹⁰⁸ Ordonnance du 9 août 1944 relative au rétablissement de la légalité républicaine sur le territoire continental

¹⁰⁹ BARŠOVÁ Andrea, Czech citizenship legislation between past and future, *Citizenship Policies in the New Europe*, 2009, str. 250 - 215

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

Nejvýznamnějším krokem bylo zanesení ochrany státního občanství do článku 12 odstavce 2 Ústavy České republiky,¹¹² který stanovuje, že „*nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství.*“¹¹³

Dále zákon č. 88/1990 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabytí a pozbytí československého státního občanství upravuje možnost znovu zažádat o československé občanství, pokud bylo odňato. V takovém případě se bude mít za to, že jednotlivec nepřestal být občanem.¹¹⁴

3.1.4. Pozbytí státního občanství při nabytí druhého státního občanství

V minulosti i v současné době určité státy zbaví své občany státního občanství, pokud nabydou druhé státní občanství. Například do roku 2002 byl v Austrálii účinný zákon Australian Nationality and Citizenship Act 1948,¹¹⁵ který stanovil, že „*australský občan, který dobrovolným a formálním jednáním, jiným než uzavřením manželství, získá státní občanství státu jiného než Austrálie, přestává být australským občanem.*“¹¹⁶

Spojené státy americké a další státy měly podobnou legislativu i po dlouhou dobu ve 20. století, jež stanovovala, že ženy pozbydou státní občanství nabyté při narození v okamžiku sňatku s občanem jiného státu i přesto, že by se staly osobami bez státní příslušnosti. Většina apatridů ve Spojených státech amerických v meziválečném období byly ženy, které se apatridy staly uzavřením manželství.¹¹⁷ I dcera Ulyssese S. Granta¹¹⁸ pozbyla americké občanství sňatkem za britského občana, kdy po jejím ovdovění bylo zapotřebí obnovení jejího amerického občanství Kongresem Spojených států amerických.¹¹⁹

¹¹² Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹¹³ Ustanovení čl. 12 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹¹⁴ BARŠOVÁ Andrea, Czech citizenship legislation between past and future, *Citizenship Policies in the New Europe*, 2009, str. 251

¹¹⁵ Act. No. 83 of 1948 as amended

¹¹⁶ Act. No. 83 of 1948, Part III, Division 4, 17

¹¹⁷ KERBER Linda, Toward a History of Statelessness in America, *American Quarterly*, Vol. 57 No. 3, Sept. 2005, str. 727-749

¹¹⁸ 18. prezident Spojených států amerických v letech 1869 – 1877.

¹¹⁹ IRVING Helen, Citizenship, Statehood, and Allegiance, *Managing Diversity*, 2007, str. 48

3.2. Snahy o ochranu lidí bez státní příslušnosti v mezinárodním právu

3.2.1. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války

Osoby bez státní příslušnosti jsou chráněny Čtvrtou Ženevskou úmluvou o ochraně civilních osob za války¹²⁰ a jejími Dodatkovými protokoly.¹²¹ Zásady Ženevských úmluv i jejich Dodatkových protokolů se považují za součást obyčejového práva zavazující všechny členy mezinárodního společenství, protože obsahují ustanovení, dle kterého jsou závazné pro smluvní stranu při konfliktu na jejím území nebo při konfliktu s jinou smluvní stranou, ale i se stranou, která není jejich smluvní stranou, pokud dodržuje jejich zásady. Toto ustanovení je dnes již překonané vzhledem k univerzálnímu přijetí a obyčejové povaze úmluv.¹²²

Osoby bez státní příslušnosti explicitně zmiňuje článek 73 Dodatkového protokolu I jako osoby požívající ochrany za všech okolností a bez jakéhokoli nepříznivého vlivu. Článek 73 Dodatkového protokolu I obsahuje vlastní definici osoby bez státního příslušnosti a uprchlíka jako „osoby, které před zahájením nepřátelských akcí byly považovány za takové osoby v souladu s příslušnými mezinárodními dokumenty¹²³ přijatými příslušnými stranami nebo v souladu se zákonodárstvím státu, do něhož uprchly, nebo státu, v němž mají bydliště.“¹²⁴ Rozhodnutí státu, do kterého osoba uprchla, nebo státu, v němž má bydliště o statusu této osoby musí být respektován všemi stranami konfliktu, ať už k tomuto rozhodnutí dospěl na základě mezinárodních dokumentů, své vlastní legislativy nebo kombinací obojího.¹²⁵

Ačkoliv článek 73 Dodatkového protokolu I uvádí pouze osoby, které byly za uprchlíky nebo osoby bez státní příslušnosti považovány před zahájením nepřátelských akcí, jsou dle článku 4 odst. 1 GCIV chráněny i osoby, jež statusu nabyly po začátku nepřátelských akcí. Ze

¹²⁰ Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války přijatá 12. srpna 1949. Stranou Ženevských úmluv jsou všechny všeobecně uznávané státy a jsou nejdříve přijatou smlouvou mezinárodního práva.

¹²¹ Dva Dodatkové protokoly byly přijaté 8. června 1977.

¹²² JUKL Marek, *Ženevské úmluvy, obyčejje a zásady humanitárního práva (stručný přehled)*, Český červený kříž, 2020, str. 16 [online], [citováno 16. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Konvence20.pdf>

¹²³ Mezinárodními dokumenty v tomto kontextu jsou dokumenty vytvořené mezinárodní organizací a přitom nezávisí na jejich závaznosti. Jsou to zejména smlouvy, úmluvy, dohody, protokoly, rezoluce, doporučení a deklarace. Všechny dokumenty, které obsahují definici osoby bez státní příslušnosti nebo uprchlíka jsou relevantní.

¹²⁴ Sdělení č. 168/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter

¹²⁵ International Committee of the Red Cross, *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, str. 849 odst. 2951 – 2955 [online], [citováno 16. 1. 2022] Dostupné na: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Commentary_GC_Protocols.pdf

stejného článku a odstavce GCIV plyne, že ještě před platností Dodatkového protokolu I se úmluva vztahovala na osoby bez státní příslušnosti, pouze nebyly výslovně uvedené.¹²⁶

Zároveň není problém, že článek 73 Dodatkového protokolu I uvádí pouze část I a III GCIV, neboť část II Úmluvy se vztahuje univerzálně na celou populaci státu v konfliktu bez jakýchkoliv rozčlenění.

3.2.2. Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti

Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti v článku 1 obsahuje výše uvedenou definici osoby o právním postavení osob bez státní příslušnosti. Zároveň uvádí řadu práv apatridů na území státu, kde se nachází, a míru jejich výkonu, jež má být stejná jako u občanů nebo co nejpřízněnější, rozhodně ne méně příznivá, než jak za stejných okolností zachází s cizinci obecně.

Apatridé mají Úmluvou zajištěný volný přístup k soudům na území všech smluvních států¹²⁷ a je s nimi zacházeno stejně jako s občany, pokud jde o přístup k základnímu vzdělání na veřejných školách.¹²⁸ Smluvní státy jsou dále závazané k vydání průkazu totožnosti osobám bez státní příslušnosti, které nemají platný cestovní doklad,¹²⁹ k vydání cestovního pasu oprávněně se zdržujícím apatridům na jejich území k vycestování,¹³⁰¹³¹ který bude obsahovat informaci o tom, že držitel je osobou bez státní příslušnosti dle této Úmluvy.¹³²

Smluvní státy, mimo důvody národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, nevyhostí osoby bez státního občanství oprávněně se zdržující na jejich území.¹³³ Naopak smluvní státy mají, co nejvíce usnadňovat asimilaci a naturalizaci osob bez státní příslušnosti, včetně urychlení řízení o naturalizaci a snížení jeho poplatků a nákladů.¹³⁴

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Sdělení č. 108/2004 Sb. m. s., Sdělením Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti čl. 16

¹²⁸ Ustanovení čl. 22 tamtéž

¹²⁹ Text čl. 27 tamtéž

¹³⁰ Ustanovení čl. 28 tamtéž

¹³¹ Česká republika byla online srovnávacím nástrojem Statelessness Index shledána za zdrženlivou v naplňování článků 27 a 28 Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti, *Republikový briefink*, Srpen 2021 [online], [citováno 13. 2. 2022] Dostupné na: https://index.statelessness.eu/sites/default/files/Country%20Briefing%20Czech%20Republic%20CZE_2021.pdf

¹³² Příloha k Úmluvě o právním postavení osob bez státní příslušnosti bod 1

¹³³ Sdělení č. 108/2004 Sb. m. s., Sdělením Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti čl. 31

¹³⁴ Ustanovení čl. 32 tamtéž

3.2.3. Úmluva o omezení případů bezdomovectví

Úmluva o omezení případů bezdomovectví¹³⁵ se snaží napravit nedostatky vnitrostátních právních úprav a snížit množství apatridů nástroji, jakými jsou nabytí státního občanství smluvního státu jednotlivce narozenému na jeho území, který by jinak byl bez státní příslušnosti, a to ze zákona při narození nebo na žádost příslušnému orgánu.¹³⁶

Náprava nedostatků vnitrostátních úprav je patrná například v ustanovení článku 1 odstavce 3 Úmluvy, které říká, že „*manželské dítě, které se narodilo na území smluvního státu a jehož matka má občanství tohoto státu, získá toto občanství při narození, bylo-li by jinak bez státní příslušnosti.*“¹³⁷ Snahu o nápravu je možné sledovat také v článku 5 odstavec 1 upravujícího pozbytí občanství v důsledku jakékoliv změny osobního statusu osoby,¹³⁸ které je podmíněno existencí nebo nabytím jiného občanství. Podmínka existence nebo nabytí jiného státního občanství se užije i pro případy vzdání se¹³⁹ a zbavení občanství.¹⁴⁰

Úmluva, jako reakci na časté zneužití nástroje zbavení občanství ve 20. století, zakazuje osobu nebo skupinu osob zbavit občanství z rasových, etnických, náboženských nebo politických důvodů.¹⁴¹

3.2.4. Návrh článků o diplomatické ochraně

Diplomatickou ochranou osob bez státní příslušnosti se zabývá i Návrh článků o diplomatické ochraně, zejména článek 8, který je zaměřený přímo na tuto problematiku. Článek 8 stanovuje, že pro výkon diplomatické ochrany musí mít osoba bez státního občanství ke dni poškození a ke dni oficiálního předložení nároku oprávněné a obvyklé bydliště¹⁴² ve státě vykonávajícím diplomatickou ochranu.¹⁴³

¹³⁵ Přijata 30. srpna 1961 v New Yorku. Stranou Úmluvy je 63 států a 5 podpisových států, které Úmluvu neratifikovaly.

¹³⁶ Čl. 1 Úmluvy o omezení případů bezdomovectví

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Úmluva uvádí demonstrativní výčet změn osobního statusu osoby, kam zařazuje manželství, zánik manželství, uznání dítěte za manželské, uznání rodičovství a osvojení.

¹³⁹ Čl. 7 odst. 1 písm. a) Úmluvy o omezení případů bezdomovectví

¹⁴⁰ Ibid. čl. 8 odst. 1

¹⁴¹ Ibid. čl. 9

¹⁴² Slovní spojení „oprávněné a obvyklé bydliště“ má svůj původ v článku 6 odst. 4 písm. g) Evropské úmluvy o státním občanství schválené v roce 1997. Zároveň je nutné splnit i podmínku kontinuálního bydlení na území státu.

¹⁴³ Čl. 8 odst. 1 Návrhu článků o diplomatické ochraně

Přestože článek 1 Návrhu článků o diplomatické ochraně zabývající se definicí nezmiňuje apatridy ani uprchlíky, článek 3 v odstavci 2 stanovuje možnost výkonu diplomatické ochrany jejich jménem.

Původní obecné pravidlo upravovalo, že stát může vykonávat diplomatickou ochranu pouze jménem svých občanů. Příkladem může být spor z roku 1931, vedený u Americko-mexické komise pro vymáhání pohledávek, *Dickson Car Wheel Company v. United Mexican States*, v němž bylo judikováno, že diplomatická ochrana nemůže být poskytnuta osobě bez státní příslušnosti. Právní věta tohoto rozhodnutí již nereflektuje postavení mezinárodního práva vzhledem ke statusu apatridů. Důkazem je například výše zmíněná Úmluva o omezení případů bezdomovectví z roku 1961.¹⁴⁴

I přes výše uvedené úmluvy zaměřené na problematiku osob bez státní příslušnosti je článek 8 pozitivním vývojem pro mezinárodní právo v překonání tradičního pravidla dostupnosti diplomatické ochrany pouze pro občany. Umožňuje státům výkon diplomatické ochrany s přihlédnutím ke statusu apatridy nebo uprchlíka aniž by se jakkoli vyjadřoval k jejich nejistému postavení, což přenechává v gesci jiným úmluvám. Pojetí jednotlivců bez státního občanství v Návrhu článků o diplomatické ochraně pouze z pohledu jejich přístupu k diplomatické ochraně je patrné i z absence definice apatridů, kterou přejímá z článku 1 Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti.

Podmínka oprávněného a obvyklého pobytu ve státě vykonávajícím diplomatickou ochranu jménem apatridy v době poškození i oficiálního vznesení nároku je ospravedlněná v případě výjimečného opatření dle de lege ferenda.

Odstavec týkající se osob bez státní příslušnosti i odstavec zaměřený na uprchlíky stanovuje, že stát může vykonávat diplomatickou ochranu. Tímto je zachován charakteristický rys diplomatické ochrany – její výkon je na úvaze státu. Argumentum a fortiori je úvahou státu, zda poskytnutí diplomatické ochrany rozšíří i na osobu bez jeho občanství nebo uprchlíka.¹⁴⁵

3.2.5. Kampaň #IBelong

Kampaň #IBelong je iniciativa UNHCR, která byla spuštěna 4. listopadu 2014 s cílem ukončit apatridismus během 10 let. K dosažení svých cílů vytvořil UNHCR Globální akční plán

¹⁴⁴ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 48 – 51 [online], [citováno 17. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

¹⁴⁵ Ibid.

pro ukončení apatridismu: 2014 – 2024 obsahující hlavní rámec s 10 činnostmi, které mají státy provést s podporou od UNHCR a dalších zúčastněných stran. Globální akční plán má za úkol vyřešit stávající závažnou situaci osob bez státní příslušnosti a zabránit vzniku nových případů. Snahou UNHCR je také zapojení mezinárodních, regionálních i místních nevládních organizací ke splnění cíle kampaně.

Důležitou roli hraje také spolupráce mezi agenturami OSN. UNICEF dlouhodobě pracuje na zlepšení registrace narození a občanských matrik, zatímco UNFPA pomáhá vládám navrhnout a implementovat celostátní sčítání lidu, a OHCHR podporuje monitorování úrovně lidských práv zajišťovaných pro osoby bez státní příslušnosti.¹⁴⁶

V roce 2016 vznikla EGRIS. Tedy v době, kdy se mnoho států obracelo k nacionalismu a xenofobii ohrožující apatridy. Naopak několik států, v reakci na toto politické směřování, se zavázalo k adresnému omezení problému apatridismu. Výsledkem bylo pětileté shrnutí kampaně #IBelong v říjnu 2019, které zaznamelo 360 slibů,¹⁴⁷ ze kterých 252 učinilo 66 států¹⁴⁸ a zbylých 108 provedlo 32 mezinárodních/regionálních organizací¹⁴⁹ a organizací občanské společnosti,¹⁵⁰ zpřesnit data o osobách bez státní příslušnosti.¹⁵¹

3.2.6. Snahy Evropské unie

Charta základních práv EU neuvádí právo na státní příslušnosti, ani právo dítěte na registraci po narození. Bez větších výsledků je i činnost EU ke sjednocení vnitrostátních úprav členských států. Důvodem neúspěchů je, že problematika apatridismu nepatří mezi hlavní témata vnější politiky EU zaměřené na ochranu lidských práv. Avšak v Lisabonské smlouvě¹⁵² je stanoveno, že „s osobami bez státní příslušnosti se zachází jako se státními příslušníky třetích zemí.“¹⁵³

Přestože hlavním cílem EU není omezení případů apatridismu, podílí se na finanční podpoře organizací zajišťujících základní vzdělávání dětem v Malajsii, mezi něž patří i děti bez

¹⁴⁶ Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, *About Statelessness*, [online], [citováno 17. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.unhcr.org/ibelong/about-statelessness/>

¹⁴⁷ Česká republika se kampaně #IBelong do dnešní doby nezúčastnila.

¹⁴⁸ Mezi 66 států patří například Německo, Spojené státy americké, Keňa a Filipíny.

¹⁴⁹ Mezi mezinárodní/regionální organizace se řadí UNICEF, Africká unie a OHCHR.

¹⁵⁰ Z organizací občanské společnosti se jedná např. Lawyers for Human Rights, Veřejného ochránce práv Gruzie a Dignity Kwanza.

¹⁵¹ NAHMIAS Petra, *Better statistics to help end statelessness*, Jan. 2020 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.unhcr.org/blogs/better-statistics-to-help-end-statelessness/>

¹⁵² Lisabonská smlouva byla podepsaná 13. prosince 2007 a ČR ji ratifikovala 3. listopadu 2009.

¹⁵³ Čl. 61 odst. 2 Lisabonské smlouvy pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (2007/C 306/01)

státního občanství, které nemají možnost vzdělávat se na státních školách. EU nejen finančními prostředky napomáhá práci UNHCR a dalším organizacím, které omezování případů apatridismu mají jako jeden z hlavních cílů své práce.

Dále EU projevuje snahu upoutávat pozornost k problému apatridismu na mezinárodních konferencích, fórech a v diskuzi se třetími státy. Překážkou zůstává nejednotnost postoje a cílů EU ve vypořádání se s mezinárodněprávním bezdomovectvím.

V následujících letech by EU měla svou pozornost věnovat na lepší informovanost svých zaměstnanců i jednotlivců v členských státech, podporu kampaně #IBelong a zajištění práva každého dítěte na státní příslušnost. Dále je třeba omezit genderově diskriminační vnitrostátní právní úpravy nabývání státního občanství.¹⁵⁴

3.2.7. Ostatní zásadní mezinárodní smlouvy o ochraně osob bez státní příslušnosti

Jeden z nejvýznamnějších katalogů lidských práv je Všeobecná deklarace lidských práv,¹⁵⁵ která v článku 15 stanovuje právo každého na státní příslušnost. Dále upravuje, že „nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.“¹⁵⁶

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech¹⁵⁷ zavazuje v článku 2 smluvní státy zajistit práva všem jednotlivcům na svém území a podléhající jejich jurisdikci bez ohledu mimo jiné na jejich národnostní původ nebo jiné postavení. Dále uvádí, že „všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace.“¹⁵⁸ V neposlední řadě stanovuje povinnost registrovat každé dítě okamžitě po narození a právo každého dítěte na státní příslušnost.

Úmluva o právech dítěte¹⁵⁹ stanovuje univerzální ochranu ve věcech občanství a více rozvádí jednotlivá práva. V článku 7 Úmluva uvádí právo dítěte na státní příslušnost, kdy je dán zvláštní důraz na předejití apatridismu dítěte.

¹⁵⁴ HELFEROVÁ Veronika, *Evropská unie v boji proti apatridismu*, [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

¹⁵⁵ Všeobecná deklarace lidských práv byla přijata 10. prosince 1948 v Paříži.

¹⁵⁶ Čl. 15 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv

¹⁵⁷ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech byl otevřen k podpisu 19. prosince 1966 v New Yorku.

¹⁵⁸ Čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

¹⁵⁹ Úmluva o právech dítěte byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku. Dosud má 196 smluvních stran, kdy ji po podpisu neratifikovaly pouze Spojené státy americké.

Úmluva o právech všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin¹⁶⁰ konkrétně zakazuje vykořisťování pracovníků na základě jejich imigračního nebo občanského statusu. Dále článek 29 stanovuje právo každého dítěte migrujícího pracovníka na jméno, registraci při narození a státní příslušnost.¹⁶¹

3.3. Poskytnutí diplomatické ochrany jednotlivcům bez státní příslušnosti

V době tradičního pohledu na diplomatickou ochranu, jehož hlavním představitelem byl Emmerich de Vattel, nebyl její výkon jménem osoby bez státní příslušnosti možný z důvodu absence občanství.¹⁶² Kay Hailbronner argumentuje, že stát by v zásadě neměl poskytovat ochranu cizincům nebo apatridům, a to ani v případech dlouhodobého pobytu na jeho území nebo existence jiné úzké vazby mezi jednotlivcem a státem.¹⁶³ Jelikož osoby bez státní příslušnosti, uprchlíci a členové národností, který nemají vlastní stát, byly obecně ponecháni bez diplomatické ochrany, snaží se mezinárodní právo omezit případy apatridismu.

Aktuálně už ochrana v mezinárodním právu není pro jednotlivce bez státní příslušnosti nedosažitelná z důvodu výslovného věnování článku 8 Návrhu článků o diplomatické ochraně této problematice a důrazu na jejich ochranu stanovenou v komentáři k Návrhu článků o diplomatické ochraně a možných alternativ na dosažení nároku, kterým patří 5. kapitola práce.

Článek 8 Návrhu článků o diplomatické ochraně apatridy vyžaduje, aby jednotlivce bez státní příslušnosti zákonně a obvykle pobýval na území státu, který jeho jménem vykoná diplomatickou ochranu, a to ke dni poškození a k datu oficiálního předložení nároku.

V některých situacích může stát přijmout nárok jménem osob s trvalým pobytem nebo jiných cizích státních příslušníků, se kterými má územní pouto. Pokud se jedná o uprchlíky (se státní příslušností nebo bez ní) argumentuje Luke Lee, že „*když OSN chrání zájmy uprchlíků, pak je nevyhnutelný závěr, že má nejen schopnost vznést mezinárodní žalobu proti státu, dávajícímu důvod ke zvyšování počtu uprchlíků, ale dokonce je její povinností tak činit v pozici*

¹⁶⁰ Úmluva o právech všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin byla přijata 18. prosince 1990 v New Yorku. Dosud má 57 smluvních stran.

¹⁶¹ BLITZ Brad K., *Statelessness, Protection and Equality*, 2009, str. 17 – 18 [online], [citováno 11. 2. 2022] Dostupné na: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/F79D20EFADE64117C12576480057404E-RCS_Sep09.pdf

¹⁶² VATTEL, Emmerich de: *The Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and Sovereigns*, 1758, Book II, Chapter VI, str. 161, §71

¹⁶³ HAILBRONNER Kay, Nationality in public international law and european law, In: BAUBÖCK Rainer (ed), ERSBØLL Eva (ed), GROENENDIJK Kees (ed), WALDRAUCH Harald (ed), *Acquisition and Loss of Nationality*|Volume 1: Comparative Analyses, 2006, str. 71

jejich ochránce.“¹⁶⁴ Současně mezinárodní právo v oblasti lidských práv ukládá všem státům povinnost chránit práva všech jednotlivců bez ohledu, zda je jednatel státní příslušník, cizinec nebo osobou bez státního občanství. Avšak mezinárodněprávní systémy pro uplatnění opravných prostředků v oblasti lidských práv jsou omezené v jejich použití i rozsahu, kdy neexistují regionální soudy pro osoby žijící mimo Evropu,¹⁶⁵ Severní a Jižní Ameriku.¹⁶⁶

4. Diplomatická ochrana ve vztahu k jednotlivcům s několikerým státním občanstvím

4.1. Pojem dvojího státního občanství

Slovní spojení dvojí občanství může mít až tři odlišné významy podle kontextu posuzování. Mimo mezinárodněprávního pojetí, kterému bude na dalších stránkách věnována pozornost, lze na dvojí občanství nahlížet v kontextu federací, kdy občané jsou současně občany federace jako celku a jednotlivých států federace.¹⁶⁷ Dále je možné dvojí občanství chápat v kontextu unijního práva, kdy je jednatel občanem EU i členského státu.¹⁶⁸

Dvojí státní občanství označované také jako *bipolitismus* nastane, když jednatel má státní občanství dvou, popř. více při několikerém státním občanství, států ve stejný čas. Občan více států má stejná práva a povinnosti ve všech svých státech jako mají občané pouze daného státu. Osoba s několikerým státním občanstvím se nemůže odvolávat na jiné své státní občanství vůči státu, jehož je rovněž občanem.¹⁶⁹

4.1.1. Příčiny vzniku několikeré státní příslušnosti

Podobně jako v případě osob bez státní příslušnosti je možnou příčinou několikerého státního občanství rozpor mezi vnitrostátními právními úpravami, které upravují státní občanství.

¹⁶⁴ LEE Luke T., The Right to Compensation: Refugees and Countries of Asylum, *The American Journal of International Law*, Jul. 1986, Vol. 80, No. 3, 1986, str. 551 – 552 [online], [citováno 25. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2201773>

¹⁶⁵ V Evropě úlohu regionálního soudu představuje Evropský soud pro lidská práva.

¹⁶⁶ ARZT Donna E., *The Right to Compensation: Basic Principles Under International Law*, 1999 [online], [citováno 15. 1. 2021] Dostupné na: <http://prn.mcgill.ca/research/papers/artz4.htm>

¹⁶⁷ Například Ústava Spojených států amerických rozlišuje mezi „citizen of the United States“ v článku I oddíl 2 a „citizens of each state“ v článku IV oddíl 2.

¹⁶⁸ Občanstvím EU se zabývá čl. 9 Smlouvy o Evropské unii a čl. 20 a násl. Smlouvy o fungování Evropské unie.

¹⁶⁹ HŘEBEJK, Jiří. Bipolitismus. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*, 2009

Zejména významná je volnost výběru kritérií nabytí státní příslušnosti při narození dítěte, zda se uplatní zásada *ius soli*, *ius sanguinis* nebo smíšený systém.¹⁷⁰ Může dojít k situaci, že dítě se narodí na území státu A prosazující zásadu *ius soli*, ale rodiče jsou občany státu B uplatňujícího zásadu *ius sanguinis*. Narozené dítě bude mít státní občanství státu A i B. Narozením lze nabýt dvě státní příslušnosti také, pokud se dítě narodí rodičům majícím různé státní příslušnosti a oba domovské státy prosazují zásadu *ius sanguinis*.¹⁷¹ Bipolitou se může stát také žena, která po sňatku s cizincem nabyde jeho státní občanství, aniž by své dosavadní tímto sňatkem pozbyla.¹⁷²

Aktuálně se na několikere státní občanství již nepohlíží jako na nevyhovující jev, který je podobně jako apatridismus potřeba omezit. Možností k získání několikereho státního občanství je i naturalizace státem, který umožňuje nabýt jeho státní příslušnost bez požadavku na pozbytí původního občanství. Současně původní příslušnost musí být ke státu schvalujícím nabytí dvojího státního občanství.¹⁷³

4.2. Problematické aspekty několikere státní příslušnosti

Proti dvojímu občanství byl historicky odpor společenský i právní. Společnost se proti tomuto jevu vyhranila názorem, že dvojí občanství oslabí národ z důvodu konkurenční nebo rozdělené loajality mezi více států. Několikere státní příslušnost byla přirozeným zdrojem konfliktu mezi státy ve třech aspektech. Prvním je nárokování si jednotlivce státy jako zdroje. Druhým byla situace, kdy jeden stát poskytne jednotlivci ochranu proti státu, jehož má jednatel také státní občanství.¹⁷⁴ Třetí aspekt souvisí s postojem třetích států k občanství bipolity.

První aspekt se nejzřetelněji projevuje v souvislosti s vojenskou službou, kdy více států po jednotlivci požaduje splnění branné povinnosti. Tímto konfliktem se zabýval i Protokol o vojenských povinnostech v některých případech dvojího občanství,¹⁷⁵ který stanovil, že

¹⁷⁰ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 222

¹⁷¹ SPIRO Peter J., Multiple Nationality, April 2008, in Rüdiger Wolfrum (ed), Anne Peters (ed), *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 30. 1. 2022] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

¹⁷² HŘEBEJK, Jiří. Bipolitismus. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*, 2009

¹⁷³ Velvyslanectví České republiky v Paříži, *Dvojí státní občanství*, [online], [citováno 1. 2. 2022] Dostupné na: https://www.mzv.cz/paris/cz/konzularni_informace/statni_obcanstvi_cr/dvoji_obcanstvi/index.html

¹⁷⁴ SPIRO Peter J., Multiple Nationality, April 2008, in Rüdiger Wolfrum (ed), Anne Peters (ed), *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 30. 1. 2022] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

¹⁷⁵ Protokol provádí Úmluvu o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství, která je výsledkem Haagské kodifikační komise z roku 1930.

jednotlivec s dvojitým nebo několikerým státním občanstvím bude zbaven branné povinnosti ve státě, ke kterému nemá faktické pouto, což je princip uvedený v článku 5 Úmluvy o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství.¹⁷⁶

Druhá stránka je nejvíce patrná v institutu diplomatické ochrany, alespoň v kontextu před dodržováním lidských práv, kdy stát nebyl mezinárodně omezen v zacházení s vlastními státními příslušníky. V souvislosti dvojitého státního občanství není předpoklad suverenity jednoduše slučitelný s principy odpovědnosti státu, které omezují zacházení s občany jiného suverénního státu. Tento aspekt byl částečně vyřešen nástupem mezinárodního práva v oblasti lidských práv, které začalo omezovat suverénní výsadu států.¹⁷⁷

Třetí aspekt je zřetelný v přístupu třetích států, které mohou osobu s několikerým státním občanstvím považovat za občana pouze jednoho z konkurujících si států. Avšak volbu tohoto státu provádí třetí státy, nikoli jednotlivec nebo některý z konkurujících států. Absolutní volnost třetímu státu není dána, jelikož se ve většině případů řídí zásadou efektivity, tj. ke kterému státu bipo litu váže nejužší faktický vztah.¹⁷⁸

4.3. Vývoj pojetí několikerého státního občanství

Dvojitá státní příslušnost nepředstavovala problém v době nízké mobility jednotlivců, kdy převážná většina lidí prožila celý život na území jediného státu. Proto také evropské státy v období raného novověku systematicky neupravovaly dvojitá občanství.

Do popředí se problematika bipo litismu dostala po vyhlášení nezávislosti Spojených států amerických¹⁷⁹ ve spojení s migrací z Evropy, kdy začaly vznikat mezistátní konflikty ve dvou výše zmiňovaných aspektech – jednotlivec jako zdroj a poskytování diplomatické ochrany. Od počátku 19. století většina států Evropy zastávala feudální doktrínu věčné oddanosti (jednou poddaný, navždy poddaný), a proto odmítala přijmout naturalizaci poddaných jiným feudálem a nadále si je nárokovala za vlastní.¹⁸⁰ Činily tak zejména z důvodu ztráty potencionálního vojáka,

¹⁷⁶ BORCHARD Edwin, Three Hague Conventions on Nationality, *The American Journal of International Law*, vol. 32, no. 1, 1938, str. 126 [online], [citováno 1. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2190639>

¹⁷⁷ SPIRO Peter J., *Multiple Nationality*, April 2008, in Rüdiger Wolfrum (ed), Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopaedia of Public International Law [online], [citováno 30. 1. 2022] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

¹⁷⁸ Nález Ústavního soudu České republiky zde dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95

¹⁷⁹ Deklarace nezávislosti Spojených států amerických byla ratifikována v Kontinentálním Kongresem 4. července 1776.

¹⁸⁰ SPIRO Peter J., *Multiple Nationality*, April 2008, in Rüdiger Wolfrum (ed), Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopaedia of Public International Law [online], [citováno 30. 1. 2022] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

čímž paradoxně docházelo ke zvýšení mezinárodního napětí. Tuto překážku se snažily překonat takzvané *Bancroft Treaties*¹⁸¹ uzavřené na přelomu 19. a 20. století mezi Spojenými státy americkými a některými evropskými státy,¹⁸² kdy v úmluvě se Severoněmeckým spolkem bylo ujednáno, že pokud občan nebo poddaný jednoho ze smluvních států se stane naturalizovaným dle jurisdikce druhého státu a bude na jeho území nepřetržitě pobývat po dobu pěti let, hledí se na něj jako by byl občanem druhého státu.¹⁸³

V minulosti bylo na bipoilitismus pohlíženo jako na nežádoucí jev zvláště ve spojitosti se stavem po 1. světové válce, upraveným v mírových smlouvách z roku 1919.¹⁸⁴ Problematikou dvojí státní příslušnosti se zabývala Haagská kodifikační komise v roce 1930 v textu Úmluvy o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství, zejména v článku 5, který stanoví, že: „jednotlivec se dvěma nebo více státními příslušnostmi bude ve třetím státě považován jako by měl pouze jedno státní občanství státu, kde obvykle pobývá nebo státu, ke kterému ho váže faktické pouto.“¹⁸⁵ V důsledku malého počtu států ratifikujících Úmluvu o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství a k ní připojeného Protokolu o vojenských povinnostech v některých případech dvojího občanství bylo velké množství jednotlivců s dvojím státním občanstvím stíháno za vlastizrady během 2. světové války.¹⁸⁶

Situace v Evropě ve druhé polovině 20. století se v rigidním postoji vůči bipoilitismu začala uvolňovat ve spojitosti s rozšířením mezinárodní úpravy lidských práv, zejména sjednáním Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁸⁷

Evropské státy se následně snažily omezit počet osob s několikerou státní příslušností, zejména přijetím Úmluvy o omezení případů několikerého státního občanství a vojenských povinností v případech několikerého státního občanství.¹⁸⁸ Úmluva se zabývá vyřešením problematiky nejen stávajících bipoilitů, kteří se mohou vzdát státní příslušnosti smluvního státu

¹⁸¹ Bancroft Treaties jsou pojmenované po americkém historikovi a diplomatovi Georgi Bancroftovi, který vyjednal s Pruskem první takovou úmluvu.

¹⁸² CORDOVA Roberto, *Nationality Including Statelessness – Report on Multiple Nationality*, A/CN.4/83, Yearbook of the International Law Commission, 1954, vol. II, str. 44 [online], [citováno 27. 1. 2022] Dostupné na: https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_83.pdf&lang=E

¹⁸³ MOORE John Bassett, *A Digest of International Law*, 1906 vol. III, str. 359 [online], [citováno 28. 1. 2022] Dostupné na: <https://archive.org/details/digestofinternat03mooriala/mode/2up?view=theater>

¹⁸⁴ Mírové smlouvy byly sjednány na Pařížské mírové konferenci probíhající v letech 1919 – 1920.

¹⁸⁵ League of Nations, *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law*, 13. April 1930, League of Nations, Treaty Series. Vol. 179, p. 89, No. 4137 [online], [citováno 2. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>

¹⁸⁶ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 222

¹⁸⁷ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaná 4. listopadu 1950 v Římě, je nejdůležitější úmluvou v rámci Rady Evropy a řadí se k základům regionální ochrany lidských práv v Evropě.

¹⁸⁸ Convention on Reduction of Cases of Multiple Nationality and on Military Obligations in Cases of Multiple Nationality podepsána 6. května 1963 ve Štrasburku.

s jeho souhlasem,¹⁸⁹ ale i potencialních bipoletů, kteří pozbydou svojí původní státní příslušnost, pokud z vlastní vůle získají další státní občanství smluvního státu naturalizací, opcí nebo repatriací.¹⁹⁰ Články 1 a 2 Úmluvy o omezení případů několikerého státního občanství a vojenských povinností v případech několikerého státního občanství¹⁹¹ se zabývají také případnými komplikacemi vzhledem k věku bipoletů, a proto ustanovení dělí do věkových kategorií plnoletí, nezletilí a nezletilé děti.

Ve Spojených státech amerických byl názor společnosti částečně změněn po 2. světové válce přelomovým rozhodnutím Nejvyššího soudu Spojených států amerických ve věci *Afroyim v. Rusk*, kdy vyslovil, že „*ustanovení čtrnáctého dodatku stanovující, že všechny osoby narozené nebo naturalizované ve Spojených státech amerických... jsou občany Spojených států amerických, zcela ovládá status občanství a brání v jeho zrušení navrhovateli.*“¹⁹² Mezi důvody změny názoru o bipoletismu patří:

- (a) snížení vojenských odvodů kvůli menšímu počtu mezinárodních ozbrojených konfliktů;
- (b) zaměření na lidská práva a rovnost pohlaví, aby ženy mohly přenést svou státní příslušnost na své děti;
- (c) mezinárodní úsilí o snížení počtu osob bez státní příslušnosti;
- (d) nárůst počtu mezinárodní migrace a sňatků.¹⁹³

Přístup států k několikeré státní příslušnosti je od druhé poloviny 20. století více akceptační a stále méně států pevně trvá na tom, aby si bipoleté zvolili pouze jedno státní občanství. Mezi úmluvy reflektující akceptaci několikeré státní příslušnosti patří Evropská úmluva o státním občanství, která v článku 14 odstavec 1 stanovuje, že „*smluvní státy povolí dětem narozeným s více občanstvími ponechat si všechna a zároveň povolí svým občanům další státní příslušnost, pokud ji nabyli sňatkem.*“¹⁹⁴ Důležitou funkci při uvolňování rigidního postoje

¹⁸⁹ Čl. 2 ETS No. 043

¹⁹⁰ Čl. 1 ETS No. 043

¹⁹¹ ETS No. 043

¹⁹² *Afroyim v. Rusk*, 387 U.S. 253 (1967)

¹⁹³ NECAISE Sharon, *What is dual nationality?*, [online], [citováno 2. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.khanacademy.org/humanities/us-government-and-civics/x231f0f4241b58f49:citizens-us-gov-civics/x231f0f4241b58f49:what-is-the-difference-between-citizens-and-non-citizens/a/what-is-dual-nationality>

¹⁹⁴ Council of Europe, *European Convention on Nationality*, ve Štrasburku 6. listopadu 1997, European Treaty Series No. 166

plní globalizace a globální mobilita vedoucí k více narozeným jednotlivcům s dvojitým občanstvím.¹⁹⁵

Aktuálně většina států umožňuje jednotlivci nabýt dvojí státní příslušnost s několika vnitrostátními úpravami přístupu bipolitů ke konkrétním veřejným funkcím.¹⁹⁶ Jediným kontinentem, kde převládá odmítavý postoj k bipoilitismu, je Asie.¹⁹⁷ Hlavním odpůrcem bipoilitismu v Evropě je po řadu let Německo, které akceptuje jednotlivce s dvojitým státním občanstvím jen za předpokladu narození rodičům odlišného občanství, repatriace etnických Němců a jejich rodin a naturalizace občanů členského státu EU, kteří z důvodu zvýšené integrace nemusí pozbyť své předchozí občanství.¹⁹⁸ Avšak nově zvolená vláda má ve své koaliční smlouvě mezi politickými stranami Německá sociální demokracie (SPD), Zelení a Svobodně demokratická strana (FDP) rozšíření akceptace dvojího občanství bez doplňujících podmínek.¹⁹⁹

4.3.1. Několikeré státní občanství na území České republiky

Právní úprava bipoilitismu na území České republiky od roku 1918 dodnes prošla změnou od absolutního odporu, přes uvolňování rigidního postoje k akceptaci několikerého státního občanství.

Problematiku několikeré státní příslušnosti nejvíce restriktivně upravovala Ústavní listina z roku 1920, kdy stanovila, že „*státní občanství v Československé republice je jediné a jednotné*“²⁰⁰ a „*příslušník cizího států nemůže být zároveň příslušníkem Československé*

¹⁹⁵ SPIRO Peter J., *Multiple Nationality*, April 2008, in Rüdiger Wolfrum (ed), Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopaedia of Public International Law [online], [citováno 30. 1. 2022] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

¹⁹⁶ Například čl. 44 bod (i) Ústavy Australského společenství diskvalifikuje z mandátu v australském parlamentu cizince.

¹⁹⁷ Jedním ze států zakazující dvojí státní občanství je Japonsko, což potvrdil i soud rozsudkem vyhlášeným 21. ledna 2021. [online], [citováno 12. 2. 2022] Dostupné na: <https://english.kyodonews.net/news/2021/01/543d5b467dd5-japan-court-rules-ban-on-multiple-nationality-constitutional.html>

¹⁹⁸ Federal Ministry of the Interior and Community, *Dual citizenship – multiple nationality*, [online], [citováno 4. 2. 2022] Dostupné na: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/EN/topics/migration/staatsang/Doppelte_Staatsangehoerigkeit_Mehrstaetigkeit_en.html

¹⁹⁹ DOUGLAS Elliot, *Germany: Post-Merkel government set to ease migration, citizenship rules*, Deutsche Welle (DW), 25. listopadu 2021 [online], [citováno 18. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.dw.com/en/germany-post-merkel-government-set-to-ease-migration-citizenship-rules/a-59935900>

²⁰⁰ Ustanovení § 4 odst. 1 Ústavní zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

republiky.²⁰¹ Přístup Ústavní listiny z roku 1920 nebyl ve své době ojedinělý ve srovnání s evropskými státy.

Ústava Československé republiky,²⁰² Ústava Československé socialistické republiky²⁰³ ani Ústavní zákon o československé federaci²⁰⁴ již neobsahují restriktivní ustanovení Ústavy z roku 1920.²⁰⁵ Omezení bipolitismu se však přesunulo do ustanovení bilaterálních mezinárodních smluv.²⁰⁶

Do 31. prosince 2013 se státní občanství v České republice řídilo zákonem č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky vycházejícím ze zásady jediného výlučného státního občanství, kdy zákon v § 17 odst. 1 stanovuje, že „*státní občan České republiky pozbývá státní občanství České republiky dnem, kdy na základě výslovného projevu vůle (žádost, prohlášení, souhlas nebo jiný úkon směřující k nabytí cizího státního občanství) dobrovolně nabyde cizí státní občanství.*“²⁰⁷ Ustanovení dále stanovuje výjimky, kdy státní příslušník nepozbyde státního občanství České republiky pro případy nabytí cizího státního občanství v souvislosti s uzavřením manželství, pokud manžel nabyl cizí státní občanství za trvání manželství, a při nabytí cizího státního občanství narozením. Ústavnost § 17 zákona č. 40/1993 Sb. byla napadena s odkazem na článek 12 odst. 2 Ústavy,²⁰⁸ který má vyloučit možnost zákonodárce koncipovat zbavení státního občanství jako sankci za protiprávního jednání občana. Ústavní soud rozhodl, že § 17 obsahuje předpoklad vlastní iniciativy občana k získání cizího státního občanství.²⁰⁹

Neobvyklý postoj k bipolitismu vyřkl Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku č. j. 1 As 62/2006-82 ze dne 30. května 2007, že „*existence Evropské unie a států uvnitř ní, jakož i vývoj pojmu „evropské občanství“ jsou fenomény, které nutí ke změně pohledu na popisované instituty. Hranice domovského státu se pro občany a pro jejich záruky (např. sociální i ekonomické) začínají stírat a je otázkou vývoje, zda bipolitismus naopak nebude v budoucnu vítaným*

²⁰¹ Ustanovení § 4 odst. 3 tamtéž

²⁰² Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

²⁰³ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

²⁰⁴ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

²⁰⁵ HŘEBEJK Jiří, Dvojí státní občanství, *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, Vol. 60, No. 2, 2014, str. 105 – 106 [online], [citováno 21. 12. 2021] Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/523/Iurid_2_2014_10_Hrebejk.pdf

²⁰⁶ Celkem bylo uzavřeno 8 mezinárodních smluv o zamezení vzniku dvojího občanství – Úmluva o naturalizaci s USA z roku 1928 a sedm úmluv se „socialistickými“ státy v letech 1957 – 1984.

²⁰⁷ Ustanovení § 17 odst. 1 zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

²⁰⁸ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

²⁰⁹ Nález Ústavního soudu České republiky zde dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95

jevem.²¹⁰²¹¹ Bipolitismus byl obecně tolerován jen vůči Slovenské republice z důvodu dříve existujícího Československa, zejména pak České a Slovenské Federativní Republiky.

Od 1. ledna 2014 je účinný zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, který poprvé v historii českého práva bez omezení umožňuje několikeré státní občanství.²¹² Český občan žádající o udělení cizího státního občanství po jeho získání neztratí české občanství. Podobně cizinec žádající udělení státního občanství České republiky nemusí prokazovat pozbytí původního občanství.²¹³

4.4. Poskytnutí diplomatické ochrany jednotlivcům s dvojím státním občanstvím

Výkon diplomatické ochrany v zájmu bipolity je problematický kvůli nárokování si jednotlivce za svého občana více státy. Zaprvé stát poskytne diplomatickou ochranu svému občanovi vůči státu jeho druhého občanství a zadruhé stát vykoná diplomatickou ochranu vůči třetímu státu, který ji může odmítnout s argumentací, že jednotlivec je občanem jiného státu. V uvedených dvou případech nebude možné dosáhnout efektivního výkonu diplomatické ochrany v zájmu osoby s několikerou státní příslušností.²¹⁴

K překážce poskytnutí diplomatické ochrany státem vůči státu, jehož je jednotlivec také občanem, se vyjadřuje i článek 4 Úmluvy o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství, který výslovně neumožňuje takový výkon diplomatické ochrany.²¹⁵

Článek 6 Návrhu článků o diplomatické ochraně umožňuje kterémukoliv státu, jehož je poškozený občanem, poskytnout diplomatickou ochranu vůči třetímu státu. Zároveň umožňuje společný výkon diplomatické ochrany státy, kterými je poškozený občanem. V teoretickém pojetí možnost výkonu diplomatické ochrany více, popř. všemi, státy, kterými je poškozený občanem, bude vyloučený argument třetího státu, že poškozený není občanem státu. Bude ovšem zajímavé sledovat, případné neshody mezi nárokovajícími státy v otázkách vzdání se výkonu

²¹⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2007, č. j. 1 As 62/2006-82

²¹¹ CHÝLE Josef, Několik poznámek k pozbývání českého státního občanství nabytím cizího státního občanství na základě výslovného projevu vůle, *Bulletin advokacie*, 12/2008, str. 21 – 22 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: https://www.cak.cz/assets/files/2291/BA_08_12.pdf

²¹² HŘEBEJK Jiří, Dvojí státní občanství, *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, Vol. 60, No. 2, 2014, str. 105 [online], [citováno 21. 12. 2021] Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/523/Iurid_2_2014_10_Hrebejk.pdf

²¹³ Ministerstvo vnitra České republiky, *Informace k novému zákonu o státním občanství ČR* [online], [citováno 5. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx>

²¹⁴ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 222

²¹⁵ League of Nations, *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law*, 13. April 1930, League of Nations, Treaty Series. Vol. 179, p. 89, No. 4137 [online], [citováno 2. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>

jedním z nich a zejména v rozdělení peněžní reparace. Možnými řešeními bude uzavírání rigidních bilaterálních smluv mezi státy, které ve zvýšené míře sdílejí občany, nebo ad hoc dohodou. Stejně jako článek 4 Návrhu nevyžaduje efektivní státoobčanské pouto mezi poškozeným a státem poskytujícím diplomatickou ochranu, i přesto že historicky bylo prokázání efektivního pouta vyžadováno arbitrážními²¹⁶ a soudními rozhodnutími i v rámci snah o kodifikaci.²¹⁷

4.4.1. Efektivita pouta mezi státem a občanem

Při výkonu diplomatické ochrany bipolity má povinnost povolany arbitrážní nebo soudní orgán posoudit opodstatněnost jejího výkonu a vybrat, které z pout mezi občanem a státem je efektivním. Rozhodnutí o efektivitě pouta povede k rozhodnutí o přijetí nebo odmítnutí výkonu diplomatické ochrany.²¹⁸ Pokud by jednotlivec s několikerým státním občanstvím měl ke všem státům svého občanství stejně efektivní pouto, byl by vyloučen z možnosti poskytnout mu diplomatickou ochranu. Ve skutečnosti ke zcela rovnoměrnému poutu nedochází, protože jednotlivec má zpravidla pouze jedno reálné pouto a všechna další jsou formální. Vyvrátitelnou domněnku, že bipolita má jen státní občanství státu, se kterým ho pojí efektivní pouto je stanovena už v článku 5 Úmluvy o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství.²¹⁹

Komise OSN pro mezinárodní právo zněním článku 4 Návrhu článků o diplomatické ochraně naznačuje, že posuzování efektivnosti státoobčanského pouta má být relativní pravidlo, nikoliv obecné pravidlo,²²⁰ jak bylo vykládáno, kdy sám MSD v rozsudku Nottebohm uvedl, že se jedná o relativní pravidlo konkrétního sporu. V případě, že by se striktně uplatnil požadavek efektivního pouta, došlo by v dnešním globalizovaném světě k vyloučení milionů lidí z potenciálního výkonu diplomatické ochrany.²²¹

Efektivita pouta se projevuje i v § 28 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém,²²² pokud má jednotlivec dvě nebo více státních občanství, ale není občanem České

²¹⁶ UNRIAA Italian-United States Conciliation Commission, Flegenheimer Case – Decision No. 182, 20 September 1958, Volume XIV, pp. 327-390

²¹⁷ League of Nations, *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law*, 13. April 1930, League of Nations, Treaty Series. Vol. 179, p. 89, No. 4137

²¹⁸ Zásadu efektivnosti státoobčanského pouta uvádí na MSD v rozsudku Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports 1955, p. 4, str. 23

²¹⁹ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 254

²²⁰ Charakter obecného pravidla mu byl přidělen rozhodnutím Italian-United States Conciliation Commission, UNRIAA, Flegenheimer Case – Decision No. 182, 20 September 1958, Volume XIV, pp. 327-390

²²¹ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 32 – 33 [online], [citováno 17. 12. 2021] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

²²² Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

republiky. Z předchozí právní úpravy²²³ se přejal přístup, že rozhodující je státní občanství nabyté naposledy, ale je přidána i výjimka, podle níž bude bipolita považován za občana státu, k němuž ho váže efektivnější pouto.²²⁴ Současná úprava je jednoznačně progresivnější a více se ztotožňuje s přístupem ostatních států při zohlednění skutečné vazby ke státu, ale obsahuje stinnou stránku v silně subjektivním přístupu a relativní neurčitosti, které mohou zmenšit právní jistotu jednotlivců.

4.4.2. Výkon diplomatické ochrany proti druhému státu bipolarity

Článek 7 Návrhu článků o diplomatické ochraně upravuje spíše výjimečnou problematiku vyloučení poskytnutí diplomatické ochrany bipolitovi vůči státu, jehož je také státním příslušníkem. Výjimkou tvoří situace, kdy státní příslušnost vykonávajícího státu převládá kontinuálně v den poškození i v den vyhlášení rozhodnutí. Z formulace článku 7 Návrhu vyplývá, že důkazní břemeno prokázání převládající státní příslušnosti nese stát poskytující diplomatickou ochranu.²²⁵

Nedávný případ novinářky Zaghari-Ratcliffe, státní občanky Velké Británie a Íránu, která byla zadržena v Íránu, kde jí několikrát bylo znemožněno vykonávat svá práva na spravedlivý proces a lidské zacházení. V nastalé situaci bylo nezávislé uskupení právníků požádáno o sdělení právního názoru, zda Velká Británie může vykonat diplomatickou ochranu a požadovat náhradu újmy způsobené poškozené. Postup uskupení se odvíjel od dvou protichůdných názorů. Prvním byl rozsudek Court of Appeal, ve kterém judikoval, že britský občan má legitimní očekávání, že jeho žádost bude zvážena se všemi relevantními faktory.²²⁶ Druhý představoval postoj Velké Británie, že nebude zasahovat proti státu, jehož je poškozeným také občanem, s výjimkou závažného humanitárního porušení. Uskupení na základě těchto dvou argumentů dospělo k názoru, že při potvrzení převládající britské státní příslušnosti nic nebrání Velké Británii

²²³ Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

²²⁴ BŘICHÁČEK Tomáš, §28 Vícenásobná nebo neurčitá státní příslušnost, In: BŘÍZA Petr, BŘICHÁČEK Tomáš, FIŠEROVÁ Zuzana, HORÁK Pavel, PTÁČEK Lubomír, SVOBODA Jiří, *Zákon o mezinárodním právu soukromém*, 2014, str. 174

²²⁵ United Nations, *Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries*, 2006, str. 43 – 47 [online], [citováno 17. 12. 2021] Dostupné na: <https://www.refworld.org/docid/525e7929d.html>

²²⁶ Abbasi v Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, [2002] All ER (D) 70, [2003] UKHHR 76, [2003] EWCA Civ 1598, §80 ze dne 6. 11. 2022 [online], [citováno 15. 2. 2022] Dostupné na: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2002/1598.html>

vykonat diplomatickou ochranu, která je v daném případě jediným efektivním nástrojem mezinárodního práva.²²⁷

5. Význam diplomatické ochrany v současnosti

V současnosti je oslabení postavení diplomatické ochrany v mezinárodním právu více pravděpodobné než kdy jindy. Jednotlivec se stává subjektem mezinárodního práva podle několika pramenů, ať se jedná o obyčeje či smlouvy, které jej chrání před vlastní vládou a v zahraničí před cizími vládami. Univerzální²²⁸ a regionální smlouvy o lidských právech přiznávají jednotlivcům více práv včetně ochrany při poškození v zahraničí, která tradičně patřila pouze pod diplomatickou ochranu. V mezinárodním obyčejovém právu také vznikla pravidla týkající se ochrany jednotlivce v tuzemsku i v zahraničí.²²⁹

Společně s rozvojem ochrany práv jednotlivce, který má částečnou mezinárodněprávní subjektivitu, jež mu byla přiřčena Všeobecnou deklarací lidských práv,²³⁰ se poprvé omezilo pevné státoobčanské pouto. Toto omezení vedlo i k oslabení rigidních pravidel diplomatické ochrany vedoucí ke vzniku nových možností pro uplatnění práv a svobod jednotlivce bez ohledu na jeho vztah ke státu. Trend upevňování jednotlivce jako subjektu mezinárodního práva narůstal přijetím Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 a dalších.²³¹

5.1. Alternativy k diplomatické ochraně

ILC v roce 2001 v Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování přiznává existenci práv nestátních subjektů v mezinárodním právu. V případě, kdy je primární závazek dlužen nestátnímu subjektu, je k dispozici postup, kdy tento subjekt uplatní odpovědnost sám bez zprostředkování státem. Komentář k článku 33 uvádí mezi dostupné

²²⁷ DUGARD John, EATWELL Tatyana, MACDONALD Alison, *RE. NAZANIN ZAGHARI-RATCLIFFE Legal Opinion II Availability of Diplomatic Protection*, 16 October 2017 [online], [citováno 15. 2. 2022] Dostupné na: <https://redress.org/wp-content/uploads/2017/11/Zaghari-Ratcliffe-Opinion-Diplomatic-Protection-for-web.pdf>

²²⁸ Mezi univerzální smlouvy se řadí Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966 a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966.

²²⁹ DUGARD John, Diplomatic Protection, June 2021, In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 15. 12. 2021] Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1028>

²³⁰ Všeobecná deklarace lidských práv byla přijata 10. prosince 1948.

²³¹ EMMERT František, Dvojí občanství v mezinárodním právu, *Česká republika a dvojí občanství*, 2014, str. 17

alternativy postup dle smluv o lidských právech, které stanoví právo poškozeného podat návrh k soudu nebo jinému orgánu, či v rámci bilaterálních a regionálních smluv o ochraně investic.²³²

Třemi nejvýznamnějšími alternativními oblastmi řešení sporů vedle diplomatické ochrany je vyřizování mezivládních nároků prostřednictvím kolektivních smluv vedoucích k jednorázovým platbám nárokované částky, bilaterální a multilaterální dohody o ochraně investic a vícestranné smlouvy o lidských právech, zejména ty, které fyzické a právnické osobě umožňují přímý přístup ke spravedlnosti u mezinárodního orgánu.²³³

5.1.1. Mezinárodní kolektivní smlouvy o vyrovnání peněžních nároků

Historie kolektivních smluv o vyrovnání peněžních nároků jednorázovou (*en bloc*) platbou sahá až do roku 1794, kdy byly upraveny Jayovou úmluvou. Ve velké míře se však začaly užívat ve druhé polovině 20. století, kdy jejich prostřednictvím byly vyřešeny reparace z 2. světové války a protiprávní vyvlastnění emigrujících jednotlivců z komunistických států.²³⁴ Přestože do roku 1970 bylo uzavřeno více než 100 mezinárodních kolektivních smluv o vyrovnání peněžních nároků, nebyla jim do té doby věnovaná větší pozornost ze strany odborníků, soudců ani rozhodců. Velice minimálně jsou zmíněny v Draft Convention on the International Responsibility for Injuries to Aliens²³⁵ a v reportu o odpovědnosti státu zvláštního zpravodaje Francisca V. García-Amadora.²³⁶

Kolektivní smlouvy slouží jako alternativa při nárokování odškodnění pro velké množství poškozených osob, kdy by u poskytnutí diplomatické ochrany došlo k zahlcení mezinárodních arbitráží a soudů. Nakládání s jednorázovou částkou je stejně jako u diplomatické ochrany zcela v uvážení žalujícího státu. Několik kolektivních smluv obsahovalo ustanovení, že na výsledném rozdělení získané částky se mohou podílet pouze občané žalujícího státu. Avšak neexistují

²³² Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, Vol. II, Part Two

²³³ DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 469 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

²³⁴ LILICH Richard B., WESTON Burns H., Lump Sum Agreements: Their Continuing Contribution to the Law of International Claims, *The American Journal of International Law*, Jan. 1988, Vol. 82, No. 1, str. 69 [online], [citováno 18. 1. 2022] Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2202880>

²³⁵ Návrh byl připravený Právnickou fakultou Harvardské univerzity v roce 1961.

²³⁶ GARCÍA-AMADOR Francisco V., Fourth report on State Responsibility, A/CN.4/119, *Yearbook of the International Law Commission*, 1959, Vol. II

důkazy, že by státy platící odškodnění prováděly šetření, jak bylo s částkou naloženo a zda byla dodržena tato podmínka rozdělení finančních prostředků.²³⁷

MSD ve svém rozsudku sporu Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited řekl, že kolektivní smlouvy jsou *sui generis*, jež nemají žádný právní dopad mimo jedinečných okolností, které k jejich užití vedly, a proto nemohou být považovány za pramen obecného mezinárodního práva.²³⁸ Kategorické zařazení kolektivních smluv o jednorázové platbě jako *lex specialis* je rozšířeným jevem napříč různými prameny mezinárodního práva o odpovědnosti státu, například rozhodnutí Iran-United States Claims Tribunal ve věci ochrany investic cizinců vycházející z Alžírských dohod uzavřených v roce 1981 a Smlouvy o přátelství, hospodářských vztazích a konzulárních právech podepsané v roce 1955.²³⁹

5.1.2. Dohody o ochraně investic

První smlouvu o ochraně investic uzavřelo v roce 1959 Německo s Pákistánem. Tato smlouva sloužila k nápravě důsledků ztráty německého zámořského majetku po 2. světové válce. Německo, Švýcarsko a další evropské státy začaly uzavírat bilaterální investiční dohody (BIT) a dohody o podpoře a vzájemné ochraně investic (IPPA).²⁴⁰ Z počátku byly všechny uzavřené dohody mezi rozvinutým a rozvojovým státem, protože napomáhaly toku zahraničních investic z bohatších států. Smlouvy měly investory rozvinutých zemí chránit před narůstající tendencí rozvojových států prosadit svou suverenitu rychlým vyvlastňováním, za účelem preferenčního zacházení se svými začínajícími podniky, bez adekvátní kompenzace investice z koloniální doby.²⁴¹

Mezi nejvýznamnější multilaterální dohody o ochraně investic patří Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (Úmluva ICSID).²⁴² Cílem Úmluvy ICSID je podpořit cíl Světové banky, kterým je podpora mezinárodních investic. Na základě ustanovení

²³⁷ DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 470 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

²³⁸ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I.C.J. Reports 1970, str. 39 – 40

²³⁹ BEDERMAN David J., Interim Report on „Lump Sum Agreements and Diplomatic Protection“, *Second Report*, International Law Association, Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property, 2002 [online], [citováno 15. 1. 2022] Dostupné na: <https://ila.vettoreweb.com/Storage/Download.aspx?DbStorageId=1098&StorageFileGuid=63d9d704-5de7-4f32-8a86-3d5fccd427b5>

²⁴⁰ Příkladem IPPA je Sdělení č. 203/1998 Sb., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody mezi Českou republikou a Tuniskou republikou o podpoře a vzájemné ochraně investic podepsaná 6. ledna 1997.

²⁴¹ DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 471 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

²⁴² UNTS Vol. 575 p. 159 sjednaná ve Washingtonu 18. března 1965.

Úmluvy, formulované sborem výkonných ředitelů Světové banky, vzniklo také Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů (ICSID). ICSID je nezávislou, dostupnou a efektivní institucí zaměřenou na urovnávání sporů vzniklých mimojiné mezi státy v rámci investičních smluv o volném obchodu.²⁴³

Důsledkem uzavíráních BIT a IPPA bylo snížení počtu sporů řešených diplomatickou ochranou v oblasti vlastnických nároků. Důvodem poklesu je po dlouhou dobu kontroverzní rozsah, v jakém se investoři mohou předem vzdát diplomatické ochrany, kdy podle článku 27 odstavec 1 Úmluvy ICSID²⁴⁴ má souhlas investora s rozhodčím řízením za následek pozastavení práva na diplomatickou ochranu, která poté lze poskytnout pouze při neplnění vykonatelného arbitrážního rozhodnutí.²⁴⁵

O rozsáhlé ochraně zaručené BIT není pochybností, neboť jich dodnes bylo uzavřeno 2815, z nichž je 2248 platných.²⁴⁶

5.1.3. Ochrana lidských práv

Jednotlivec se může při domáhání se reparace vyhnout přísným pravidlům o státní příslušnosti a pomalým postupům diplomatické ochrany i stále rostoucí škálou oprávnění v oblasti lidských práv a humanitárních smluv. Tyto smlouvy chrání vlastnická i osobní práva, jakými jsou například právo na život a zákaz mučení.²⁴⁷ Pramenem lidských práv nejsou pouze mezinárodní smlouvy (úmluvy OSN a regionální smlouvy), ale i obecné mezinárodní právo obyčejové, kde lidská práva mají povahu kogentních norem.²⁴⁸

Práv zaručených mezinárodními smlouvami o lidských právech se jejich příjemci nemohou vzdát. Přesto může být svobodný souhlas jednotlivce relevantní pro jejich uplatnění.²⁴⁹

²⁴³ International Centre for Settlement of Investment Disputes, *About ICSID*, [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <https://icsid.worldbank.org/About/ICSID>

²⁴⁴ UNTS, Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and National of Other States, Vol. 575 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: <http://icsidfiles.worldbank.org/icsid/icsid/staticfiles/basicdoc/parta-chap02.htm>

²⁴⁵ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, Vol. II, Part Two

²⁴⁶ International Investment Agreements Navigator [online], [citováno 2. 3. 2022] Dostupné na: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements>

²⁴⁷ DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 472 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

²⁴⁸ ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel, *Mezinárodní právo veřejné*, 2018, str. 260

²⁴⁹ Jedná se například o čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

V takových případech konkrétní pravidlo mezinárodního práva samo o sobě svobodně daný souhlas umožňuje a dále se zabývá jeho účinkem.²⁵⁰

MSD již ve svém rozsudku ve sporu Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited stanovil, že „*nástroje představující lidská práva na univerzální úrovni neudělují státům možnost chránit poškozené porušením lidských práv bez ohledu na jejich státní příslušnost. Řešení tohoto problému je nadále třeba hledat na regionální úrovni.*“²⁵¹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v daném případě řešení neposkytla, protože Španělsko ještě nebylo členským státem Rady Evropy nebo smluvní stranou Úmluvy. Dnes jsou všechny členské státy Rady Evropy smluvními stranami Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, přijaly také jurisdikci Evropského soudu pro lidská práva a právo jednotlivců podávat návrhy přímo k tomuto soudu.²⁵² Evropská unie v kodaňských kritériích stanovila dodržování lidských práv a přístup k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod jako jedno z kritérií pro vstup státu do EU.

Mezi instituce, na která se jednotlivec může obracet se svým nárokem, patří již zmíněný Evropský soud pro lidská práva, Meziamerický soud pro lidská práva a Africký soud pro lidská práva a práva národů.²⁵³

Je pravdou, že jednotlivec poškozený v zahraničí má vzhledem k rozšíření lidských práv více práv v mezinárodním právu, ale možností nápravy je stále pár, protože mezinárodní úmluvy o lidských právech neposkytují efektivní způsoby získání reparaace. Mimo evropské země a jurisdikci Evropského soudu pro lidská práva je situace pro jednotlivce ještě náročnější, zejména na území Asie, která nemá regionální soud zaměřený na spory vzniklé z porušení lidských práv.²⁵⁴

5.2. Relevance diplomatické ochrany

Výše uvedené alternativy vedly mnohé odborníky k názoru, že diplomatická ochrana je již obsolentní. Rovnost zacházení s cizinci stanovená národními a mezinárodními minimálními

²⁵⁰ Naopak článek 20 Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování stanovuje obecnou zásadu, pokud jde o požívání práv a plnění povinností států.

²⁵¹ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment, I.C.J. Reports 1970, p. 3, str. 48

²⁵² DENZA Eileen, Nationality and Diplomatic Protection, *Netherlands International Law Review*, Vol. 65, 2018, str. 472 – 473 [online], [citováno 14. 12. 2021] Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40802-018-0119-4>

²⁵³ DUGARD John, Diplomatic Protection, A/CN.4/506 and Add. 1, First report on diplomatic protection, str. 212 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_506.pdf

²⁵⁴ DUGARD John, Diplomatic Protection, June 2021, In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law* [online], [citováno 15. 12. 2021] Dostupné na: <https://opil.oup.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1028>

standardy byly nahrazené standardem lidských práv, který upravuje občanům a cizincům stejný standard obsažený ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Jednotlivec se tedy stává subjektem mezinárodního práva s aktivní legitimací nárokovat svá práva na mezinárodní úrovni a právo státu nárokovat jménem svého státního občana má být omezeno pouze na případy, kdy neexistuje jiný způsob vypořádání. V takové situaci však žalující stát jedná jako zmocněnec jednotlivce a nikoli samostatně jako je tomu u diplomatické ochrany. Samostatnost státního jednání je založená na zastaralé Vattelově fikci, která má být vyloučená mimo případy, kdy jsou skutečně dotčeny národní zájmy státu.²⁵⁵

Rychlý vývoj mezinárodní úpravy lidských práv, řízení a soudních/polosoudních mechanismů za posledních několik desetiletí snížil význam poskytování diplomatické ochrany jako prostředku pro jednotlivce k nárokování si náhrady za mezinárodně protiprávní chování. Annemarieke Vermeer-Künzli se vyjadřuje, že „není pochyb o tom, že újma, která je základem výkonu diplomatické ochrany, je újmou na individuálních právech.“²⁵⁶ Avšak přístup diplomatické ochrany zůstává beze změny zaměřen na stát a neumožňuje přímý přístup pro jednotlivce. Jelikož se oblast lidských práv vyvinula ve vlastní odvětví s množstvím judikatury, je třeba dospět k závěru, že lidská práva jsou zcela nezávislou a samostatnou oblastí od práva diplomatické ochrany, přestože obě odvětví upravují ochranu práv a nápravu při jejich porušení.²⁵⁷

Profesor John Dugard argumenty o překonání diplomatické ochrany jednoznačně odmítá a odpovídá, že ačkoliv jedinci mají více alternativ mezinárodní ochrany svých práv, diplomatická ochrana je nadále důležitým nástrojem mezi ostatními. Pokud v budoucnu bude mít stát dominantní roli v mezinárodních vztazích u převedení nároků na státy při poškození občana, zůstane diplomatická ochrana nejvíce efektivním nástrojem.²⁵⁸

Odvracení oslabení postavení diplomatické ochrany by mohla přinést obnova normativní (de lege ferenda) definice diplomatické ochrany uznávající vzájemnou závislost státních a

²⁵⁵ DUGARD John, Diplomatic Protection, A/CN.4/506 and Add. 1, First report on diplomatic protection, str. 213 – 215 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_506.pdf

²⁵⁶ VERMEER-KÜNZLI Annemarieke, As If: The Legal Fiction in Diplomatic Protection, *The European Journal of International Law*, Vol. 18, No. 1, 2007 [online], [citováno 18. 1. 2022] Dostupné na: <https://academic.oup.com/ejil/article/18/1/37/362834>

²⁵⁷ RECALDE-VELA Maria Jose, Access to Redress for Stateless Persons Under International Law: Challenges and Opportunities, *Tilburg Law Review*, 2019, 182, 24 [online], [citováno 16. 1. 2022] Dostupné na: <https://tilburglawreview.com/article/10.5334/tilr.153/>

²⁵⁸ DUGARD John, Diplomatic Protection, A/CN.4/506 and Add. 1, First report on diplomatic protection, str. 213 – 215 [online], [citováno 12. 1. 2022] Dostupné na: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_506.pdf

individuálních práv, která může doplnit vzrůstající práva jednotlivců přímo žádat o náhradu za porušení jejich práv v oblasti mezinárodního práva.²⁵⁹

²⁵⁹ LEYS David, Diplomatic Protection and Individual Rights: A Complementary Approach, *Harvard International Law Journal Online*, January 2016, Vol. 57, str. 7 [online], [citováno 18. 2. 2022] Dostupné na: https://harvardilj.org/wp-content/uploads/sites/15/January-2016_Vol-57_Leys1.pdf

Závěr

V diplomové práci jsem shrnula pojem diplomatické ochrany včetně jejích typických znaků a náležitostí pro její výkon. Dnes již některé znaky mohou ztrácet svůj význam. Jsou jimi například neuvedení neplatnosti ustanovení Calvovy doložky v Návrhu článků o diplomatické ochraně nebo právo poskytnutí diplomatické ochrany státem, které je oslabováno vnitrostátními právními předpisy o povinnosti vykonat diplomatickou ochranu při naplnění náležitostí. Jsem názoru, že vnitrostátní právní úpravy o povinnosti poskytnout diplomatickou ochranu při splnění jejích podmínek je progresivní přístup, protože fyzickým a právníckým osobám upevňuje legitimní očekávání a jistotu v ochranu státem. Přijetí této úpravy by však mělo zůstat na vnitrostátní úrovni z důvodu případné nevole ratifikovat mezinárodní úmluvu obsahující podobné ustanovení.

Diplomatická ochrana má bohatou historii pokusů o její kodifikaci, avšak ani jeden nebyl ve svých snahách zcela úspěšný. Institut diplomatické ochrany má velký význam, ale univerzální přijetí její kodifikace není v následujících letech očekávaný. Ztotožňuji se s názorem profesora Dugarda, že ačkoliv Návrh článků o diplomatické ochraně nebyl přijat ve smluvní podobě, jsou považovány za definitivní úpravu tohoto právního odvětví. Nemyslím si, že je na místě přijmout text Návrhu článků o diplomatické ochraně mezinárodní smlouvou, kterou by mohl čekat stejný osud jako Úmluvu o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství.

Za použití výše uvedených vědeckých metod jsem prostřednictvím vyjmenovaných zdrojů dospěla k závěru, že v současné době je možné poskytnout diplomatickou ochranu jednotlivcům, kteří nemají právě jednu státní příslušnost. V minulosti případy apatridismu a bipolitismu sdíleli mezinárodní postavení, kdy se v obou případech jednalo o nežádoucí jev. Ačkoliv v důsledku globalizace a tlaků z jiných oblastí života, jakými je například ekonomická a sportovní, jsou již případy několikerého státního občanství akceptovány zvyšujícím se počtem států. Naproti tomu jsou nadále podporované důležité iniciativy pro omezení případů apatridismu, kdy kupříkladu výsledek kampaně #IBelong bude známý až v roce 2024. Vývoj diplomatické ochrany by se mohl posunout od důrazu na státoobčanské pouto a od Vattelovi fikce, že poškození občana je poškozením státu, zejména na základě jejího výkonu jménem neobčanů nebo občanů vůči státu, jehož jsou také státními příslušníky.

Diplomatická ochrana má i v současné době významné postavení v mezinárodním právu. Přestože v posledních desetiletích je patrný nárůst v částečném odklonu od diplomatické ochrany směrem k jejím alternativním způsobům nárokování si náhrady za způsobenou újmu na osobních a majetkových právech. Vzhledem k tomu, že diplomatická ochrana je z těchto způsobů jediným

univerzálním, je její postavení relevantní. Na rozdíl od jejích alternativ lze nárokovat porušení osobních i majetkových práv, které není omezené na jediný kontinent. Zajímavou debatu představují argumenty, zda je odpověď lidských práv vzájemně závislé či zcela samostatné vůči odpovědi diplomatické ochrany. Sama se přikláním k argumentu oddělení těchto dvou oblastí, přestože se obě zaměřují na náhradu za porušení práv. Oddělení diplomatické ochrany patří v aktivní legitimaci pouze států, které postupují samostatně bez vyjádření poškozeného, a v rozhodnutí žalujícího státu, zda náhradu převede na poškození či nikoli.

Seznam zkratek

BIT – bilaterální investiční dohody

EGRIS – Expert Group on Refugee and Internally Displaced Persons Statistics

EU – Evropská unie

GCIV - Čtvrtá Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války

ICSID – Mezinárodní centrum pro urovnávání investičních sporů

ILC – Komise Organizace spojených národů pro mezinárodní právo

IPPA – dohody o podpoře a vzájemné ochraně investic

MSD – Mezinárodní soudní dvůr

OHCHR – Úřad Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro lidská práva

OSN – Organizace spojených národů

SDMS – Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti

UNFPA – Populační fond Organizace spojených národů

UNHCR – Úřad Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky

UNICEF – Dětský fond Organizace spojených národů

Úmluva ICSID – Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

ABEL Paul. Denationalization. *Modern Law Review*. Vol. 6. Issue 1-2. Dec. 1942. str. 57 - 68. ISSN 00267961.

AMERASINGHE, Chitharanjan Felix. *Diplomatic Protection*. 1. vydání. New York: Oxford University Press Inc., 2008. 350 s. ISBN 978-0-19-921238-5.

ANENSON T. Leigh. Announcing the 'Clean Hands' Doctrine. *UC Davis Law Review*. October 3 2017. Vol. 51, No. 5, Forthcoming, p. 1827-1890. ISSN 0197-4564.

BARŠOVÁ Andrea. Czech citizenship legislation between past and future. In: BAUBÖCK Rainer (ed), PERCHING Bernhard (ed), SIEVERS Wiebke (ed). *Citizenship Policies in the New Europe*. Amsterdam University Press. 2009. str. 249 – 274. ISBN 978-90-485-0225-7.

BLITZ Brad K. *Statelessness, Protection and Equality*. 2009. [online], [cit. 2022-02-11] Dostupné z: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/F79D20EFADE64117C12576480057404E-RCS_Sep09.pdf

BORDIN Fernando Lusa. Reflections of Customary International Law: The Authority of Codification Conventions and ILC Draft Articles in International Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. July 2014. Vol. 63. No. 3. str. 535 – 567. ISSN 00205893.

BORCHARD Edwin. Three Hague Conventions on Nationality. *The American Journal of International Law*. Vol. 32. no. 1. 1938. str. 126 – 128 ISSN 00029300.

BŘÍZA Petr, BŘICHÁČEK Tomáš, FIŠEROVÁ Zuzana, HORÁK Pavel, PTÁČEK Lubomír, SVOBODA Jiří. *Zákon o mezinárodním právu soukromém*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 768 s. ISBN 978-80-7400-528-2.

CAREY Jane Perry Clark. Some Aspects of Statelessness Since World War I. *The American Political Science Review*. Feb. 1946. Vol. 40. str. 113 – 123. ISSN 00030554.

ČEPELKA Čestmír, ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018. 584 s. ISBN 978-80-7400-721-7.

DENZA Eileen. Nationality and Diplomatic Protection. *Netherlands International Law Review*. Vol. 65. 2018. str. 463 – 480. ISSN 0165-070X.

DUGARD John. *Articles on Diplomatic Protection*. Introductory Note. United Nations Audiovisual Library of International Law. 2013 [online], [cit. 2022-01-02] Dostupné z: <https://legal.un.org/avl/ha/adp/adp.html>

EMMERT František. Dvojí občanství v mezinárodním právu. In: EMMERT František. *Česká republika a dvojí občanství*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 144 s. ISBN 978-80-7400-284-7.

HAILBRONNER Kay. Nationality in public international law and european law. In: BAUBÖCK Rainer (ed), ERSBØLL Eva (ed), GROENENDIJK Kees (ed), WALDRAUCH Harald (ed), *Acquisition and Loss of Nationality|Volume 1: Comparative Analyses*. 2006. str. 35 – 104. ISBN 978-90-485-0445-9.

HŘEBEJK, Jiří. Bipolitismus. In: HENDRYCH, Dušan a kol., *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

HŘEBEJK Jiří. Dvojí státní občanství. In: *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. roč. 60. č. 2. 2014. ISSN 0323-0619.

- CHÝLE Josef. Několik poznámek k pozbývání českého státního občanství nabytím cizího státního občanství na základě výslovného projevu vůle. *Bulletin advokacie*. 12/2008. [online], [cit. 2021-12-14] Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/2291/BA_08_12.pdf
- IRVING Helen. Citizenship, Statehood, and Allegiance. In: BROWN Nicholas (ed), CARDINAL Linda (ed). *Managing Diversity*. 2007. [online], [cit. 2021-12-16] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1ckpcm2.5>
- KERBER Linda. Toward a History of Statelessness in America. *American Quarterly*. Vol. 57. No. 3. Sept. 2005. str. 727 -749. ISSN 1080-6490.
- LEE Luke T. The Right to Compensation: Refugees and Countries of Asylum. *The American Journal of International Law*. Jul. 1986. Vol. 80. No. 3. 1986. str. 532 – 567. ISSN 00029300.
- LEYS David. Diplomatic Protection and Individual Rights: A Complementary Approach. *Harvard International Law Journal Online*. January 2016. Vol. 57. [online], [cit. 2022-02-18] Dostupné z: https://harvardilj.org/wp-content/uploads/sites/15/January-2016_Vol-57_Leys1.pdf
- LILICH Richard B., WESTON Burns H. Lump Sum Agreements: Their Continuing Contribution to the Law of International Claims. *The American Journal of International Law*. Jan. 1988. Vol. 82. No. 1. str. 69 – 80. ISSN 00029300.
- MACKLIN Audrey. A Brief History of the Brief History of Citizenship Revocation in Canada. *Manitoba Law Journal*. Vol. 44 No. 1. 2021. [online], [cit. 2022-01-14] Dostupné z: <https://journals.library.ualberta.ca/themanitobalawjournal/index.php/mlj/article/view/1254>
- MACKLIN Audrey. Citizenship Revocation, the Privilege to Have Rights and the Production of the Alien. *Queen's Law Journal*, 40:1. 2014. [online], [cit. 2022-01-14] Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2507786
- MOORE John Bassett. *A Digest of International Law*. 1906. vol. III. [online], [cit. 2022-01-28] Dostupné z: <https://archive.org/details/digestofinternat03mooriala/mode/2up?view=theater>
- SCHWARZENBERGER Georg. Present Day Relevance of the Jay Treaty Arbitrations. 53 *Notre Dame Law Review*. (1978). str. 715-716. [online], [cit. 2021-12-27] Dostupné z: <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol53/iss4/3>
- SIEGELBERG Mira L. *Statelessness: A Modern History*. Harvard Business Press. 2019. 330 s. ISBN 9780674976313.
- VATTEL Emmerich de. Of the Concern a Nation may have in the Actions of her Citizens. In: CHITTY Joseph (ed). *The Law of Nations: Or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*. The Lawbook Exchange, Ltd., 2005. 658 s. ISBN 978-1584775010.
- VERMEER-KÜNZLI Annemarieke. A Matter of Interest: Diplomatic Protection and State Responsibility Erga omnes. *The International and Comparative Law Quarterly*. July 2007. Vol. 56. No. 3. str. 553 – 581. ISSN 00205893.
- VICUÑA Francisco Orrego. Changing Approaches to the Nationality of Claims in the Context of Diplomatic Protection and International Dispute Settlement. *ICSID Review – Foreign Investment Law Journal*. Vol. 15. Issue 2. Fall 2000. str. 340 – 361 ISSN 0258-3690.

WARBRICK Colin. Diplomatic Representations and Diplomatic Protection. *The International and Comparative Law Quarterly*. Jul. 2002. Vol. 51. No. 3. str. 723 – 733. ISSN 00205893.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Apatride Network. [cit. 2022-01-12] Dostupné z: <https://apatride.eu/>

ARZT Donna E. *The Right to Compensation: Basic Principles Under International Law*. 1999. [cit. 2021-12-17] Dostupné z: <http://prn.mcgill.ca/research/papers/artz4.htm>

BEDERMAN David J. Interim Report on „Lump Sum Agreements and Diplomatic Protection“. Second Report. International Law Association. Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property. 2002. [cit. 2022-01-15] Dostupné z: <https://ila.vettoreweb.com/Storage/Download.aspx?DbStorageId=1098&StorageFileGuid=63d9d704-5de7-4f32-8a86-3d5fccd427b5>

Britannica. The Editors of Encyclopaedia. Calvo Doctrine. *Encyclopaedia Britannica*. 27 Aug. 2007. [cit. 2021-12-20] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Calvo-Doctrine>

Britannica. The Editors of Encyclopaedia. Don Pacifico Affair. *Encyclopaedia Britannica*. [cit. 2021-12-22] Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Don-Pacifico-affair>

CÓRDOVA Roberto, *Nationality Including Statelessness – Report on Multiple Nationality*, A/CN.4/83, Yearbook of the International Law Commission, 1954, vol. II, str. 44. [cit. 2022-01-27] Dostupné z: https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_83.pdf&lang=E

Federal Department of Foreign Affairs FDFA, *Conditions for diplomatic protection*, 26. ledna 2022. [cit. 2022-02-25] Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/international-law/respect-promotion/diplomatic-consular-protection/conditions-diplomatic-protection.html>

DUGARD John. Diplomatic Protection. June 2021. In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law*. [cit. 2021-12-15] Dostupné z: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1028>

DUGARD John, EATWELL Tatyana, MACDONALD Alison. *RE. NAZANIN ZAGHARI-RATCLIFFE Legal Opinion II Availability of Diplomatic Protection*. 16 October 2017. [cit. 2022-02-15] Dostupné z: <https://redress.org/wp-content/uploads/2017/11/Zaghari-Ratcliffe-Opinion-Diplomatic-Protection-for-web.pdf>

HELPEROVÁ Veronika. *Evropská unie v boji proti apatridismu*. [cit. 2022-01-12] Dostupné na: <https://www.centrumlidskaprava.cz/blog/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

International Centre for Settlement of Investment Disputes. *About ICSID*. [cit. 2022-01-12] Dostupné z: <https://icsid.worldbank.org/About/ICSID>

International Committee of the Red Cross. *Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions*. Martinus Nijhoff Publishers. 1987. [cit. 2022-01-16] Dostupné z: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Commentary_GC_Protocols.pdf

International Investment Agreements Navigator. [cit. 2022-03-02] Dostupné z: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements>

JUKL Marek. *Ženevské úmluvy, obyčejy a zásady humanitárního práva (stručný přehled)*. Český červený kříž. 2020. [cit. 2022-01-16] Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Konvence20.pdf>

NAHMIAS Petra. *Better statistics to help end statelessness*. Jan. 2020. [cit. 2022-01-12] Dostupné z: <https://www.unhcr.org/blogs/better-statistics-to-help-end-statelessness/>

NECAISE Sharon. *What is dual nationality?*. [cit. 2022-02-02] Dostupné z: <https://www.khanacademy.org/humanities/us-government-and-civics/x231f0f4241b58f49:citizens-us-gov-civics/x231f0f4241b58f49:what-is-the-difference-between-citizens-and-non-citizens/a/what-is-dual-nationality>

Ochrana osob bez státní příslušnosti | Právní vakuum. [cit. 2022-01-12] Dostupné z: <https://www.unhcr.org/cz/106-czco-vsechno-delameochrana-osob-bez-statni-prislusnosti-html.html>

Republikový briefink. Srpen 2021. [cit. 2022-02-13] Dostupné z: https://index.statelessness.eu/sites/default/files/Country%20Briefing%20Czech%20Republic%20CZE_2021.pdf

SPIRO Peter J., Multiple Nationality. April 2008. In: WOLFRUM Rüdiger (ed), PETERS Anne (ed). *Max Planck Encyclopaedia of Public International Law*. [cit. 2022-01-30] Dostupné z: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e780>

UNHCR. *Expert Meeting – The Concept of Stateless Persons under International Law („Prato Conclusions“)*. May 2010. [cit. 2022-02-11] Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. *About Statelessness*. [cit. 2022-01-17] Dostupné z: <https://www.unhcr.org/ibelong/about-statelessness/>

Velvyslanectví České republiky v Paříži, *Dvoji státní občanství*. [cit. 2022-02-01] Dostupné z: https://www.mzv.cz/paris/cz/konzularni_informace/statni_obcanstvi_cr/dvoji_obcanstvi/index.html

3. Seznam použitých právních předpisů

AUSTRÁLIE. Act. No. 83 of 1948 as amended.

AUSTRÁLIE. The Commonwealth of Australia Constitution Act.

COUNCIL OF EUROPE. European Convention on Nationality. European Treaty Series No. 166.

EVROPSKÁ UNIE. Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (2007/C 306/01).

EVROPSKÁ UNIE. Smlouva o Evropské unii C 326/13.

EVROPSKÁ UNIE. Smlouva o fungování Evropské unie C 326/47.

LEAGUE OF NATIONS. Úmluva o některých otázkách střetů zákonů o státním občanství. *Treaty Series*, vol. 179, p. 89.

Sdělení č. 82/2000 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Smlouvy mezi Českou republikou a Chorvatskou republikou o sociálním zabezpečení.

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

Sdělení č. 108/2004 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení osob bez státní příslušnosti.

Sdělení č. 168/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter.

Sdělení č. 203/1998 Sb., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody mezi Českou republikou a Tuniskou republikou o podpoře a vzájemné ochraně investic.

Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. Constitution. 17 September 1787. In: Refworld.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ. Jay's Treaty: Primary Documents in American History. Library of Congress.

UNITED NATIONS. Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries. 2006 In: Refworld.

UNITED NATIONS. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*. 2001. Vol. II. Part Two. In Refworld.

Úmluva o omezení případů několikerého státního občanství a vojenských povinností v případech několikerého státního občanství. ETS No. 043.

Úmluva o právech všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin přijatá 18. prosince 1990.

Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států. UNTS Vol. 575 p. 159.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Ústavní zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

Všeobecná deklarace lidských práv přijatá 10. prosince 1948.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky.

Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války přijatá 12. srpna 1949.

4. Seznam použité judikatury

847 So. 2d 371 Holy Family Catholic School et al. v. Charles W. Boley. Judgment of April 5th 2002. Court of Civil Appeals of Alabama.

Abbasi v Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, [2002] All ER (D) 70, [2003] UKHHR 76, [2003] EWCA Civ 1598.

Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo). Preliminary Objections. Judgment. I.C.J. Reports 2007. p. 582.

Afroyim v. Rusk, 387 U.S. 253 (1967).

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. Judgment, I.C.J. Reports 1970. p. 3.

Elettronica Sicula S.P.A. (ELSI). Judgment, I.C.J. Reports 1989. p. 15.

Interhandel Case. Judgment of March 21st, 1959: I.C.J. Reports 1959. p. 6.

Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. U.K.). 1924 P.C.I.J. (ser. B). No. 3 (Aug. 30).

Nález Ústavního soudu České republiky zde dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95.

Nottebohm Case (second phase). Judgment of April 6th, 1955: I.C.J. Reports. 1955. p. 4.

Panevezys-Saldutiskis Railway (Est. v. Lith.). 1938. P.C.I.J. (ser. A/B). No. 76 (Feb. 28).

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2007, č. j. 1 As 62/2006-82.

UNRIAA. Claim of Finnish shipowners against Great Britain in respect of the use of certain Finnish vessels during the war (Finland, Great Britain). Vol. III. pp. 1479 – 1550.

UNRIAA. L. F. H. Neer and Pauline Neer (U.S.A.) v. United Mexican States. ze dne 15. října 1926. Vol. IV. pp. 60 – 66.

UNRIAA. Harry Roberts (U.S.A.) v. United Mexican States. ze dne 2. listopadu 1926. Vol. IV. pp. 77 – 81.

UNRIAA Italian-United States Conciliation Commission, Flegenheimer Case – Decision No. 182, 20 September 1958, Volume XIV, pp. 327-390.

UNRIAA. North American Dredging Company of Texas (U.S.A.) v. United Mexican States. ze dne 31. března 1926. Vol. IV.

5. Seznam ostatních zdrojů

Článek Court rules in favor of Japan's ban on dual nationality z 21. ledna 2021. KYODO NEWS. [online], [cit. 2022-02-12] Dostupné z: <https://english.kyodonews.net/news/2021/01/543d5b467dd5-japan-court-rules-ban-on-multiple-nationality-constitutional.html>

Článek DOUGLAS Elliot, *Germany: Post-Merkel government set to ease migration, citizenship rules*, Deutsche Welle (DW), z 25. listopadu 2021 [online], [cit. 2022-02-18] Dostupné na: <https://www.dw.com/en/germany-post-merkel-government-set-to-ease-migration-citizenship-rules/a-59935900>

DUGARD John. Diplomatic Protection. A/CN.4/506 and Add. 1. First report on diplomatic protection.

Federal Ministry of the Interior and Community, *Dual citizenship – multiple nationality*, [online], [cit. 2022-02-04] Dostupné z:

https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/EN/topics/migration/staatsang/Doppelte_Staatsangehoerigkeit_Mehrstaatigkeit_en.html

GARCÍA-AMADOR Francisco V. Fourth report on State Responsibility. A/CN.4/119. *Yearbook of the International Law Commission*. 1959. Vol. II.

International Law Commission. *Report on the work of the fifty-third session*. Chapter VII. 2001.

League of Nations. *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law*. 13. April 1930. League of Nations. Treaty Series. Vol. 179. p. 89. No. 4137.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Informace k novému zákonu o státním občanství ČR*. [online], [cit. 2022-01-05] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx>

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949. p. 174.

Sixth Committee (Legal). *Diplomatic Protection (agenda item 83)*. 62nd session.

UN General Assembly. *Diplomatic Protection*. Report of the Secretary-General. 62nd session. Item 85. A/62/118.

UN General Assembly. *Diplomatic Protection: resolution / adopted by the General Assembly*. 8 January 2008. A/RES/62/67.

Diplomatická ochrana a její poskytování v mezinárodním právu

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku formální diplomatické ochrany, zejména ve vztahu k fyzickým osobám, které nemají právě jedno státní občanství. Text práce je rozdělen do pěti kapitol. V první je pozornost věnovaná pojmu diplomatické ochrany a náležitostem pro její poskytnutí. Následně je zkoumán vývoj její kodifikace se zaměřením na Návrh článků o diplomatické ochraně. Třetí a čtvrtá se věnuje možnostem jejího poskytnutí jednotlivcům bez státní příslušnosti a jednotlivcům s několikerým občanstvím. Na závěr je zmíněná relevance diplomatické ochrany v současnosti vzhledem ke zvyšujícímu se počtu úmluv o lidských právech a bilaterálních investičních dohod.

V diplomové práci je převážně užitá výzkumná metoda analytická, komparativní, deskriptivní a metoda syntézy. Cílem diplomové práce je odpovědět na otázku, zda lze poskytnutí diplomatické ochrany dosáhnout, pokud se jedná o fyzickou osobu, která je apatridou nebo bipolitou, a za jakých podmínek. Doplnující cíl představuje zjištění, zda je poskytnutí diplomatické ochrany fyzickým osobám nadále žádáno, pokud bude jednotlivcům způsobená újma.

Hlavním zjištěním práce je existence možnosti k výkonu diplomatické ochrany jménem člověka bez státní příslušnosti, pokud kontinuálně pobývá na území státu vykonávajícího diplomatickou ochranu ke dni poškození i k datu oficiálního předložení nároku. Současně je možné poskytnout diplomatickou ochranu bipo litovi vůči jeho druhému domovskému státu, pokud státní příslušnost k žalujícímu státu převládá ke dni poškození i k datu oficiálního předložení nároku. Výkon diplomatické ochrany jménem bipo lity vůči třetímu státu se obecně připouští.

Dále bylo zjištěno, že diplomatická ochrana zůstává relevantním nástrojem ochrany v mezinárodním právu, protože fyzické osoby stále nejsou pravými subjekty mezinárodního práva. Zároveň alternativní postupy k nárokování si náhrady újmy nejsou globálně rozšířené, kdy zejména v Asii je vyřízení nároku problematické.

Klíčová slova: diplomatická ochrana, osoba bez státní příslušnosti, osoba s několikerým státním občanstvím

Diplomatic Protection and its Provision in International Law

Abstract

The thesis deals with diplomatic protection in a formal sense, especially concerning natural persons who do not have strictly one citizenship. The text of the thesis is divided into five chapters. First one is focused on the concept of diplomatic protection and its requirements. The second chapter contains development of its codification with an emphasis on Draft Articles on Diplomatic Protection. The third and fourth considers the possibility of providing it to stateless individuals and individuals with multiple nationalities. Finally, the relevance of diplomatic protection in the present day is discussed, considering the increasing number of human rights conventions and bilateral investment treaties.

Analysis and synthesis are predominantly used in this thesis as well as comparative and descriptive research methods. The main aim of the thesis is to investigate the possibility of providing diplomatic protection to an apatrid or an individual with multiple nationalities and its conditions. The additional objective was to determine whether the provision of diplomatic protection to a natural person is still requested in case of injury.

The main finding of the present thesis is the existence of possibilities to exercise diplomatic protection in respect of stateless persons if they lawfully and habitually reside in the state exercising diplomatic protection at the date of injury and the date of the official presentation of the claim. It is also possible to exercise diplomatic protection in respect of an individual with multiple citizenships against a state, of which the individual is also a national, if the nationality of the plaintiff state is predominant at the date of injury as well as at the date of the official presentation of the claim. The exercise of diplomatic protection on behalf of the individual with multiple citizenships against a third country is generally permissible.

It is concluded that diplomatic protection remains a relevant part of international law, since natural persons are not yet true subjects of international law. Furthermore, alternative methods of claiming remedies are not globally widespread with problems in claiming remedies, especially in Asia.

Key words: diplomatic protection, stateless person, person with multiple citizenships